

Binder 10. júla 1964

26. júna sme sa vydali na cestu s doplnenými zásobami. Boli sme radi, že sme vypadli z Ulanbátaru. Cieľovou stanicou je tentokrát somon Binder. Čaká nás tam ďalších desaťtisíc zvierat a bohviečo všetko iné.

Púštne okuliare sa osvedčili. Nevadí, že majú tmavé sklá, lebo napriek tomu vidíme teraz púšť aj všetko ostatné nie celkom v ružovom, ale aspoň vo fialovom. Binder leží stopäťdesiat kilometrov severnejšie od Onderchanu, vzdialený vzdušnou čiarou od Ulanbátaru 250 kilometrov. Predpokladali sme, že sa tam dostaneme mierne stúpajúcou lesnou cestou za 8 – 9 hodín. Kdeže. Cesta merala štyristo kilometrov a trvala pätnásť hodín. Čím viac cestujeme po Mongolsku, tým sa nám v hlave viac zamotávajú veci. Všade je púšť a step, piesok, štrk, tráva a skaly, nástrahy porušenej zemskej kôry, vyschnuté riečičká, popraskané vyschnuté bahno či ste v doline, alebo na kopci, na rovine alebo na náhornej planine, odkiaľ sa dívate na rozvlnené nehybné more kopcov, ktoré ste zanechali za sebou a ku ktorým práve smerujete. Pod kolesami dopredu sa predierajúcich vozidiel sa postupne všetko mení na prach, či je to tráva, kameň alebo bývalé bahno. Prachom sa mení všetko na červenohnedo, ľudia, autá, kostry a step. Stačí spolucestujúceho mierne buchnúť do chrbta a zmizne vám v oblaku prachu. Keď si po určitom čase odloží okuliare, objaví sa hlava sovy s čapicou na hlave. Na slnku je päťdesiat, v kabíne štyridsať a pod autom tridsaťpäť stupňov. Pri takýchto teplotách sa ten jemný prach dokonale prilepí na kožu odhalených častí tela a hlavy.

Večer, keď úmornou cestou otrávený človek je už viac citlivý a podráždený, dorazí ho v somone Binder nemilé prekvapenie. Nikto nevie o našom príchode. Okrem zvedavých očí čudujúcich sa obyvateľov somonu nás nikto neprivítal. Zvedavci nechápu, ako sme sa sem dostali, čo sme, kto sme a čo tu vlastne hľadáme. Ešteže bol s nami Cendeču. Od neho sme sa dozvedeli, že darga somonu je už tri dni nezvestný, predseda strany je už týždeň na poľovačke a miestny lekár a učiteľ od nedávnej svadby ešte nie sú s nami schopní komunikovať. Možno, že pokyny vrchnosť zaslala do Binderu, ale tu nebol nikto, kto by ich premenil na drobné. Od domorodcov, ktorí sa neprebrali zo šoku, že prvýkrát v živote vidia Európana, nemôžeme žiadať, aby vyriešili problém nášho ubytovania. Stany sme nechali v Ulanbátare. Cendeču odbehol a nás nechal sedieť v autách pred nehybným radom vytrvalých zvedavcov, ktorí si zabudli zavrieť ústa. Po hodine sa Cendeču vrátil v sprievode dvoch Mongolov. Školské lavice nakládli na kopy v rohu

jedinej učebni miestnej školy. Nahradili ich kempingovými posteľami, jedným stolom s dvomi stoličkami, plechovým umývadlom s lavórom a mohli sme sa nasťahovať do improvizovaného hotela. Latrína pochybnej stability je neďaleko školy, ale musíme si dávať pozor aj po ceste tam a späť, lebo v somone sa potuluje mnoho dobre urastených psov, ktorí sa k nám nechovajú akurát priateľsky.

Od nášho príchodu do Binderu už uplynulo päť dní a márne čakáme na zahájenie plošnej vakcinácie. Jedinou záchranou počas letných horúčav je rieka Onon gol, ktorá tečie blízko somonu. My ju máme za humnom. Sme pri nej, ale ešte viac v nej. Od rána do večera.

26. júna

Dostali sme pre kuchyňu do daru stokilové prasa. V tej horúčave na ňom pracujú dvaja mäsiari a stovky plodných mäsiarok. Sme len dvaja, ony sú v presile. Nestačíme ich odháňať. Dohodol som sa s Jardom, že teraz okrem rozbúrania mäsa nebudeme vyrábať žiadne špeciality. Aj to stačilo, aby sme ešte pred zotmením padli únavou do postele. Vytopenú masť z prvej zabíjačky, ktorá v tých horúčavách zostala v tekutom stave, sme vláčili so sebou a nakoniec sme ju vyliali. Teraz sme si slaninou získali náklonnosť psov a poskytla nám aj zábavu. Počas spracovania mäsa nad nami krúžili sokoly a čakali na odhodnený odpad. Najprv sme im hádzali blízko nás na zem, potom do vzduchu a bavili sme sa na tom, ako ich obratne zachytávali vo vzduchu. Mäso sme uložili v termoskách do hlbkej studne.

27. júna

Ráno sa spustil prudký lejak. Kone, ťavy, kravy nehybne stoja a vychutnávajú osviežujúcu sprchu. Sú nám príkladom. O chvíľu stojíme nehybne na daždi aj my, vyzlečení do plaviek.

Cendechu nás chcel obveseliť. Namiesto očkovania organizoval kultúrny večer na stepi. Teraz za pódium štyrom umelcom poslúžila otvorená korba nákladného auta. Traja hudobníci s kobzou v ruke a jeden harmonikár zahájili útok na náš hudobný sluch. Nechýbali ani štvornohí speváci za pódium a milovníci folklóru v slávnostných sviatočných déloch pred nim. Sviatočný hodvábný dél je vzácnym odevom. Treba ho šetriť. Ženy pred tým, než svoj sedací hrboľ položili na trávnu, vyhrnuli si dél a na svetlo sa dostali „bombardáky“ rôznej farby a dĺžky. Rajc to nebol, ale sranda áno.

Ja som mal o zábavu postarané. Malé dievčatko, nádejná rozumná budúcnosť Mongolska, si už v takom útlom veku zvolilo praktickejšie riešenie než sadáť si na zem. Ihneď po zahájení predstavenia sa mi posadilo do lona. Šikovne narábalo so svojimi drobnými ručičkami. Jednou mi škrabalo stehno v rozkroku a druhou mi našahovalo chĺpky na zarastenom ramene. Sople si utieralo o moje plece. Otáčalo sa z jednej strany na druhú, vždy podľa potreby zbaviť sa hlienu z noštka z jednej alebo druhej dierky. Po skončení koncertu som mal slizké náplecníky na oboch pleciach. Celý čas, čo ma obdarovalo zvláštnym prejavom náklonnosti, sa dívalo na mňa cez štrbiny nevinných očí tak milo, že som sa naň nemohol hnevať. Dievčatko dostalo odo mňa cukrík, chlapi jandurku, hudobníci potlesk, ženy bižutériu a zvieratá sme nechali žiť.

1. júla

Horúčava a nečinnosť. Namiesto užitočnej aktívnej činnosti sme zabíjali čas pri rieke, pri

šachovej tabuli, prechádzkou v lese alebo strapkaním kanastových kariet. Mali sme málo benzínu a najbližší sklad pohonných hmôt je v Onderchane. Z Binderu sa nedalo dovolať telefónom ani do Ulanbátaru, ani do Onderchanu. Telegraf nefunguje. Hladina adrenalínu dosiahla kritický bod. Znovu sme boli podráždení, znechutení, nevraživí. Dobrovoľne sa pripájam k Mirkovi a Slávkovi a skúsime niečo vybaviť v Onderchane. Čímbat pôjde za nami zilom.

4. júla

Tri dni sme naháňali, aj tak sme nedostali. . . Benzín. Tri dni sme naháňali, aj tak sme nedostali. . . Spojenie s Ulanbátarom ani telefonicky, ani pomocou poštového vysielča. Horko-ťažko sa nám podarilo doplniť zásoby potravín najnutnejšími článkami. Nevieť, čím to je, ale v tomto meste stále narážame na neskrývanú averziu domorodcov voči nám cudzincom. Konečne večer sme mohli natankovať. Varovali nás pred nočnou jazdou v rozmoknutom teréne, ale uprednostnili sme blato pred ďalšou nocou v tom odpornom meste. Tak ako už mnohokrát pred tým, exotické zvieratá sa postarali o navodenie optimistickej nálady. Pred západom slnka vybehli na pastvu svište s mláďatami. Šantili ako deti. Početné krdle divých holubov vyletovali pred autom a počas zastávky si posadali na zil. Príchodom tmy a odchodom horúčavy ožili chrobáky a lietajúci hmyz. Mohli sme vychutnávať cez čelné sklo auta poľovačku netopierov vo svetelnom kuželi reflektorov. Uprostred noci vyliezli z podzemných nôr tarbíky. Mongoli ich nazývajú alag daachaj. Na prvý pohľad vyzerajú ako miniatúrne klokany. Unikali pred nami mohutným skokom. Skákali do dĺžky troch metrov, aby čím skôr doskákali k nore. Pelech majú pod zemou až dva metre hlboko, aby boli dostatočne chránené pred denným teplom.

Východom slnka ožila step od žeriavov. Predvádzali sa a upútali našu pozornosť natoľko, že sme uviazli v bahne. Svojím typickým rituálnym tancom nás natoľko zdržali, že sme cestu naspäť absolvovali o dve hodiny dlhšie. Po nádhernej divadelnej predstavení milých vtákov sme zabudli na nepríjemnosti, o ktoré sa postarali ľudia.

Tarbík poskakuje len v noci

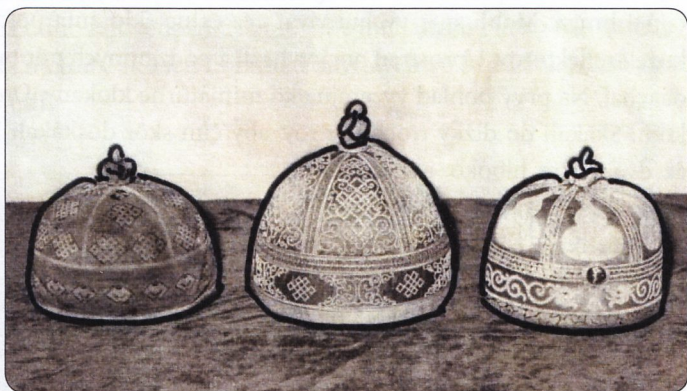
7. júla

Okrem toho, že sme natankovali a nakúpili potraviny, nevybavili sme nič a ani sme sa nič nové nedozvedeli. Tým sme veľmi nezdvihli náladu našim, ktorí čakali, že prinesieme dobré správy z Onderchanu. K nervozite a hašterivosti prispeli aj horúce dusné noci, počas ktorých sme sa len prevracali a viac nadávali ako spali. Z domu zasa nemáme žiadne správy.

Podobne ako v Bajan-adrage, horný tok Ononu sa ponáhľa do doliny bystrinami v úzkom

koryte, ktoré vyryli agresívne prúdy do tvrdej skaly. Po oboch stranách riečišťa do stepi prenikla divoká panenská tajga. Je divokejšia a rozmanitejšia čím viac sa približujeme k sibírskeму pralesu. V hustom lese prezrádzajú prítomnosť divokej zveri väčšinou len zvuky zvierat a ťažšie je ich aj vidieť. Pohybujete sa nehlučne po mäkkom koberci mačiny a zrazu vás vyľaká štekajúci srnec, trepotanie vylietajúcich bažantov, ktorých ste nechtiac vyľakali a ktoré nechtiac vyľakali vás. Oblubujem najviac hravé veveričky pásikavé alebo sibírske, ktoré domorodci nazývajú burunduk. Hrajú sa so mnou na schovávačku. Zliezajú zo stromov, bežia a skáču s naježenými vejarmi na zadku pár krokov predomnou. Počkajú na dosah ruky a potom odbehnú o pár metrov ďalej. Práve v tom momente, keď sa človek zohne, aby ich pohladkal, vybehnú na strom.

Totálny prejav rezignácie je, keď si aktívny, činorodý človek zvykne na nudu. To sa stalo nám. Zvykli si na nás aj domorodci, prestali sme byť zaujímaví, navštevujú nás iba deti, ktoré si zahrajú partičku šachu alebo dámy s Ondrejom a Eugenom. Nosia nám maslo, mlieko, kefir. Jeden z chlapcov s obľubou vyzýva našich veľmajstrov na partičku a má hroznú radosť, že najčastejšie nad nimi zvíťazí. Prehra našich mrzí, ale nedajú to na seba znať. Eugen sa nenudí. Ordinuje. Vďaka jemu nám dospelí prejavujú patričnú úctu. Považujú ho za zázračného liečiteľa.

△ Vyšívane čiapky národného kroja
 ◁ Táborový kotel Zlatej hordy

Ňucht - rekreačná chata vlády

Bohyňa TARA - dielo mnícha Zanabazara

Bieli anjeli z Bajanadraga

„Gondolové“ vyšívané čizmy

Zlatý strom v Charchorine

Dívajte sa mi do tváre

Čo Huni zanechali na stepi pred 600 rokmi,
Mirek a Dor

Odovzdaj svoje dary démonom na obo

Budova veterinárneho laboratória v Erdene

Nechcú sa dať očkovať

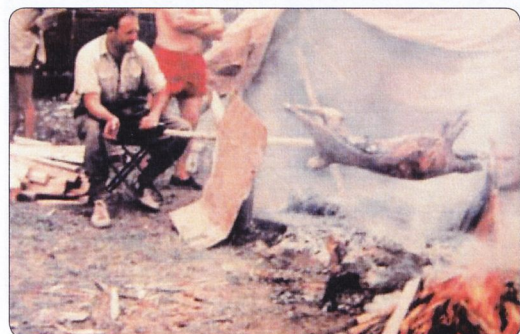
Nevidaný pokus Čimbata

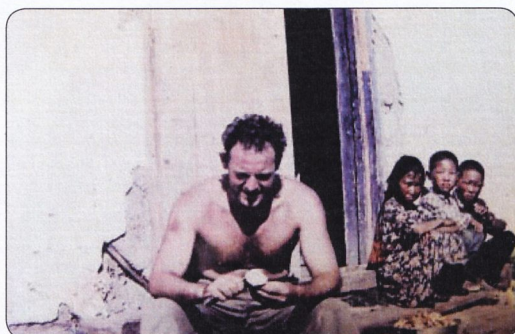
Treba žriebä podržať pri matke...

... a potom podojiť kobylu

Päť hodín horúcej práce

Čo ten chce s tými pečiarikami

9. júla

Deň čo deň sa nemenil program ničnerobenia. Konečne panika, ktorá vznikla stratou Hošíka, narušila stereotyp všedných dní. Hošík nepatril medzi turistov našej skupiny a najmenej sa vyznal v širšom okolí, ktoré s väčším polomerom ako tri kilometre už patrilo do jemu neznámeho okruhu okolo somonu.

Boli sme po večeri. A kde je Hošík? Nikto o ňom nevedel. Ten sa niekde zatúlal a zablúdil. Nastalo vzrušenie, ktoré nás znovu spojilo do jednoliateho kolektívu. Rozbehli sme pátranie na všetky svetové strany, ale márne. Hošíka nebolo. Na krajinu padla tmavá noc a Hošíka sme ešte nenašli. Mírek sa ujal velenia. „Zoberte si svetlice, nasadnite do áut, dvaja pôjdu k dolnému a dvaja k hornému toku rieky, dvaja do stepi a dvaja na okraj tajgy. V intervale 15 minút vystrelíte svetlicu.“ Začal sa ohňostroj pre záchranu Hošíka a pre radosť domorodcov. Po dvojhodinovom pátraní sme sa vzdali. Celí vystrašení a plní hororových predstáv, prichystaní na najhoršie, sedeli sme pred barakom, odkiaľ nás nočná zima zahнала dovnútra.

Dve hodiny po polnoci stál Hošík celý rozjarený vo dverách. Oči mu svietili, ťažko ovládal jazyk a kýval sa medzi zárubňami ako vrba vo vetre. Napadli sme ho ako sršne, ale on sa len usmieval. Nechápal, čo nás tak rozrušilo. Donútili sme ho vypiť slaná vodu a silnú čiernu kávu. O hodinu sa podarilo vymámiť z neho vysvetlenie. Hošík, ktorý doteraz odmietal akúkoľvek potravu alebo nápoje domorodcov, ktorý píše domov listy o strašných trampotách, ktoré musí znášať v tejto ďalekej drsnej krajine, ktorý schudol 17 kilogramov, kým sme ho nezhyčkali domácou stravou, vracia sa v ružovej nálade z tancovačky! Pozvali ho ako vzácneho hosťa na miestnu zábavu, kde bol stredobodom pozornosti. Mládenci a dievčatá si ho podávali z ruky do ruky. Keď bol smädný, tak ho chlapi, muži, ženy a starci napojili archou. Nepustili ho k dverám, ani k slovu, kým nevykrútil každého z prítomných. To bolo maximum, čo sme z neho dostali. Čo jedol, čo robil, kde vlastne bol a ako sa tam dostal, a hlavne ako sa dostal domov, na to sa nepamätal. Ešte sa nás spýtal, načo bola tá nočná kanonáda! Na odpoveď už nepočkal. Zaspal spánkom spravodlivých a spal do obeda.

Ňucht 16. júla 1964

Desiateho júla sme opäť v Ulanbátare. Pozvala nás mongolská vláda na oslavy Nadamu. Niekedy to boli oslavy príchodu jari a obdobia dažďov, spojené s oslavami Budhu a budhistických bohov. Trvali dlhšie ako týždeň. Okrem športových súťaží sa konali veľkolepé sprievody, modlitby, uctievanie dobrých duchov a démonov šamanmi a zaklínanie zlých. Z budhistických chrámov a kláštorov vyniesli masky démonov a bohov, drapérie a zástavy, obrovské činely, bubny a trúby, ktorými vystupňovali lámovia mystickú atmosféru sprievodu a rituálne hry. Od revolúcie sa postupne vytratili religiózne prvky osláv a dnešný Nadam je v prvom rade oslavou víťazstva národnooslobodzovacieho boja. Oslava príchodu jari sa dostala na druhú priečku. Týždeň trvajúce oslavy sa scvrkli na úradmi povolené tri dni pracovného pokoja. V sprievode už nepochodujú lámovia v žltých čiapkách, ale pracujúci v slávnostných deloch a mládež v športovom

úbore. Silu jazdcov na koni vystriedali konské sily tankov. Drapérie a masky démonov nahradili budovateľskými heslami. Miesto cisára a hlavného lámu sediaceho na tróne, ktorý niesli poddaní na vlastných pleciach, teraz stoja na tribúne členovia Ústredného výboru Komunistickej strany Mongolska, vlády MoLR a poslanci Veľkého churalu Mongolskej ľudovej republiky. Zachovali sa preteky a súťaže v tradičných národných športových disciplínach.

Vstupenky na všeličo

V aule hotela sme obdržali vstupenky na čestnú tribúnu a na všetky podujatia, ktoré sa konajú v slávnostných dňoch Nadamu. Balandorč ronil krokodílie slzy, keď sa nám ospravedlňoval, že hotel je preplnený vzácnymi hosťami, ktorí prišli na oslavu, a niektorí z našej skupiny budú ubytovaní v rekreačnom hoteli vlády na Ňuchte. Tam sú ubytovaní aj sovietski veterinári. Bez váhania sa dobrovoľne prihlásilo naše kanastové kvarteto a Ondrej. V hoteli sme sa okúpali, prezliekli do civilu, zobrali sme si potrebné veci a hybaj na Ňucht. Vládne volgy zastali v úzkej doline, v ktorej okrem asfaltovej cesty a koryta potoka sotva bolo viac voľného miesta. Na svahu stál jednoposchodový horský hotel – Ňucht. Postavili ho v srdci horskej reťaze Chentej Nuur,

priamo pod najvyšším štítom Asralthajrhanu, ktorý je vysoký 2571 metrov. Vláda si vybrala pre vyvolených a ľudom zvolených krásne miesto na rekreáciu. Celá oblasť je prírodnou rezerváciou a zároveň aj poľovníckym revírom vlády. Kontrastov sa tu ťažko zbavíme. Bývame v hoteli, ktorý je takmer na takej úrovni ako v Ulanbátare. Čomu sme sa skutočne potešili, bol ten čistý, vysokohorský, ihličím a živcou voňajúci čerstvý vzduch, ktorý sme vdychovali do seba plným dúškom.

Pri dlhom stole v jedálni sedeli sovietski kolegovia. Na záhlaví sedel ich vedúci. Ostatní obsadili stoličky na jednej strane stola. Oproti nim boli voľné miesta pre nás. Predstavili sme sa. Pjotr Dimitrievič Nekrylov sa tváril, ako by nás nikdy nebol videl. Ostatní boli tiež odmeraní a debata viazla. Všetko sme pochopili až potom, keď vedúci, ktorý nás neustále sledoval svojimi pichľavými očami, na chvíľu opustil miestnosť. V tom momente ožili doteraz nemí kolegovia a chrľili zo seba slová, z ktorých sme rozumeli iba toľko, že ten durak, čo odišiel, je komisár a musia si pred ním dávať veľký pozor. Nedovolil, aby boli ubytovaní v meste, lebo v tom veľkom medzinárodnom hoteli plnom cudzincov by ich nemohol dostatočne kontrolovať. Aspoň sme vedeli na čom sme. Vrátil sa komisár. V jedálni zavládlo ticho. Vo vstupnej hale hotela stál biliardový stôl. Komisár sa chválil, že je výborným hráčom. Odteraz ho jeden z nás vždy odlákal k stolu a ostatní si mohli voľne podebatovať s tými terorizovanými kolegami. Dozvedeli sme sa mnoho zaujímavých vecí, ktoré v prítomnosti komisára boli prísne pod indexom. Pochopili sme aj čudné správanie sa Pjotra Dimitrieviča. Druhý deň sme rafinovane pomohli sovietskym kolegom dostať sa mimo kontroly komisára. Do pristavených vládnych áut vždy nastúpil niekto od nás. V uzavretej kabíne áut v prítomnosti mongolského šoféra sme mohli debatovať ešte voľnejšie. Začal som spievať pieseň Široká strana naša rodnaja. . . kde tak voľno dyšiť čeloviek. Pochopili, pridali sa a potom si utreli vyronené slzy. Komisár sa nikdy nedozvedel, čo sme sa my dozvedeli od jeho zverencov.

Som hosťom vlády Mongolskej ľudovej republiky. Sedím na čestnej tribúne neďaleko od prezidenta, prvého tajomníka ÚV KSM a predsedu Veľkého churalu MoER súdruha Sambu. Okolo mňa len samé vysoké šarže. Na takom vysokom lešení som ešte nesedel a pravdepodobne už ani sedieť nebudem. Vystriedali sa rečníci. Nerozumeli sme ani jednému, ale každému sme zo slušnosti zatlieskali. Bubeník udrel do bubna, zazneli činely a dychovka hrala na pochod. Na čele sprievodu pochodovala armáda. Nie v jednom šíku, ani nie rovnakým krokom, ba ani na rytmus, ktorý im dychovka hrala na pochod. Po elitnom oddiele pešiakov nasledovali motorizované jednotky a delostrelci. Prehliadku sily ukončili pancierované pásové vozidlá a tanky. Armádu vystriedali civilné skupiny presne podľa predlohy manifestačných osláv dôležitých štátnych sviatkov vo všetkých štátoch RVHP. Vlajkonosiči, nosiči transparentov, pracujúci skandujúci heslá, školská mládež, športovci a artísti štátneho cirkusu zavesení na hrazde, ktorá bola upevnená na vysunutom ramene autožeriava. Nechýbali skromné alegorické vozy, jazdci na koňoch a ľavých oblečení do typického národného kroja.

Nebol rozdiel ani medzi nadšením defilujúceho davu pred tribúnou tu alebo u nás doma. Krátky a hlasitý výbuch nadšenia je len pred tribúnou, a potom sa každý ponáhľal kade ľahšie. Chceli obsadiť najvýhodnejšie miesto na športovom štadióne, odkiaľ najlepšie môžu sledovať športové vystúpenie školskej mládeže – akúsi minispartakiádu. Zaujali sme vyhradené miesto na čestnej tribúne. Priznám sa, veľmi sme sa nudili. Jediné, čo stálo zato, bola pre usporiada-

telov veľmi neprijemná udalosť, lebo sa odohrala priamo pred očami prezidenta, členov vlády a diplomatickej elity. Spadlo lešenie so zahraničnými spravodajcami. Na samom vrchu sedela novinárka, ktorú galantní kolegovia pustili najvyššie, lebo mala na sebe sukňu a takto mali všetci najlepší výhľad. Našťastie sa nestalo nikomu nič vážnejšie, iba novinárku, ktorá spadla na kopu zvedavých novinárov, odvážala v šoku sanitka.

Na zelený trávnik nastúpili zápasníci – barilda. Sto dvojíc zápasníkov oblečených do tradičného úboru, sto rozhodcov a sto trénerov do národných odevov. Začal sa boj o získanie titulu leva. Počet dvojíc sa redukoval vylučovacím spôsobom boja. Po každom kole utvorili nové dvojice víťazi a porazení. A tak to išlo do nekonečna. Nevydržal som do konca. Pravidlá zápasenia sú veľmi jednoduché. Treba tresnúť protivníka o zem. O to sa snažia obaja. Preto sa držia zavesení do seba v objatí alebo opretí čelom o seba. Dávajú pozor, aby neurobili chybný krok. Nebol som si istý, či takto oddychujú, alebo taktizujú, alebo kto vie, či aj nezaspali. Nakoniec sa predsa len jeden z nich vždy ocitol na zemi. Zápasenie obrov doprevádza rituál predstavenia borca, rituálny nástup a odchod víťaza, rituálny chválospev na počesť víťaza, čo veľmi predlžuje priebeh zápolenia, ktoré trvá do večera. Konečný víťaz bude známy iba zajtra. Som rád, že zase sedím vo volge, ktorá nás odváža na Ňucht. Večer sme pozvaní na recepciu ministra poľnohospodárstva MoLR. Minister je fešák. Jediný dobre oblečený Mongol. Oblek mu sedí ako uliaty, kým na iných sa plantá, ako by ho zdedili od staršieho brata. Fajčí cigary, výborne hrá biliard a mariáš, hovorí perfektne po rusky a pije iba ostré značky Jelínek alebo Gruzínjak.

Recepcia ako tie predchádzajúce. Mnoho prípitkov, mnoho zdvorilých rečí, mnoho neznámych tvárí, mnoho úsmevov, mnoho žranice. Pilo sa vylučovacím spôsobom. Tých, čo odpadli, odvážali volgy do mesta. Nakoniec sme zostali sami, teda Rusi a my. Titul leva nikto z nás nezískal, ale zato titul opica mohli udeliť mnohým.

Druhý deň osláv je venovaný pretekom lukostrelcov. Je druhou disciplínou z troch tradičných národných športov. Na rozľahlej lúke pri rieke sa koná celonárodný piknik. V strede roviny stojí malý štadión lukostrelcov. Na trávnik okolo neho sa nezmestí ani ihla. Je plný sediacich, chodiacich, spiacich, jediacich a behajúcich Mongolov a Mongolčiat. Niekde sa predieram cez živú stenu divákov, ktorí sa vydržia dívať hodiny na hráčov, ktorí triafajú malými kruhmi na vyčnievajúci kolík, zapichnutý na desať krokov od hráčov. Akési mongolské gorotky. Na palebnú čiaru nastúpili súťažiaci o titul najlepšieho lukostrelca – Mergen. Dievčatá a mládenci, zrelí muži a starci stoja v jednom šiku odhodlaní zvíťaziť. Podľa doteraz živej legendy bol Mergen najlepší z najlepších a bol schopný vystreliť šíp na vzdialenosť štyristo metrov. Strelci, rozhodcovia a tréneri sú oblečení do slávnostných délov, ale muži namiesto špicatých mongolských čiapok nosia teraz plstené klobúky. Pred tribúnou sa zoradili strelci. V rukách zvierajú luk, pred nimi sú na nízkom stojane pripravené šípy. Špicaté konce majú zabezpečené proti náhodnému poraneniu divákov násadcom z hrotu kravského rohu. Oproti strelcom zaujali svoje miesta rozhodcovia. Postavili terče na vzdialenosť sedemdesiat metrov – akýsi nízky múrik z malých pletených košíkov. Úlohou strelca v prvom kole je zasiahnúť z dvadsiatich vystrelených šípov čo najväčší počet košíkov. V druhom kole sa redukuje počet košíkov na štvrtinu a počet možných vystrelených šípov na osem. V treťom kole stoja strelci obrátení chrbtom ku terčom s napnutou tetivou, pripravení k okamžitej strelbe. Na povel sa otočia a vystrelia šíp do terča. Rozhodcovia stoja za terčom, majú zdvihnuté paže a hrdelným spevom oznamujú strelcom zásah alebo miesto dopadu

šípu, čo je zároveň aj pokynom pre strelca. Po skončení kola chodia do kruhu a spievajú piesne o slávnych Mergenoch a kráse lukostrelby.

Na štadión zavítal osobne prezident MoLR súdruh Cedenbal na čele predstaviteľov vlády a strany, a zástupcov diplomatických úradov. Vyzliekol si sako, vypožičal si luk a vystrelil. Trafil do terča. Na prezidenta to nebol zlý výkon. Potom odovzdal luk exotickej kráske, ktorá mala prehodenú cez plece a obtočenú okolo pásu bledomodrú sári. Patrila ku skupine diplomatov z Indie. Veľmi atraktívna a fotogenická kráska po krátkej inštrukčii napla tetivu a pri tom pohybe sa spoza sári objavil pred objektívmi novinárov jej odhalený pupok. Streleckým výsledkom nezožala veľký úspech, ale tým pupkom, to už bolo niečo extra. Cedenbal sa musel uskromniť s druhým miestom v rebríčku popularity.

Zrazu sa dav pohol ako na povel. Valil sa nezadržateľným prúdom, ktorý nás strhol so sebou. Keď za mestom dosiahol okraj stepi, rozliat sa ako rieka a vytvoril špalier na oboch stranách širokej dráhy. Všetci sa dívali jedným smerom. V napnutom očakávaní nastalo hrobové ticho. Cvičené uši domorodcov zachytili tupý dupot kopýt, ktorý k nim privial južný vietor. Pred polhodinou odštartovali najväčšie konské dostihy sveta. Tisíc jazdcov od šesť do dvanásť rokov sa rúti na tridsať kilometrov dlhej dráhe za jediným cieľom – zvíťaziť. Dupot zosilnie a jazdci zmiznú v červenom oblaku prachu tisícami kopýt rozomletého piesku a hliny. Deti prenikavým škrekotom povzbudzujú kone do rýchlejšieho cvalu. Živý koridor povzbudzuje detských džokejov. Niektorí z našich na otvorenej stepi súbežne s cválajúcimi jazdcami merali rýchlosť koní pomocou tachometra auta. Miestami dosahovali rýchlosť až päťdesiat kilometrov za hodinu. Postupne dobiehajú do cieľa. K jazdcom pribehnú príslušníci rodiny a teraz sa ocitneme uprostred mora koní a délov. Okolo víťazného koňa, na ktorom jazdilo dvanásťročné dievčatko, je rušno. Majiteľ tohoročného šampióna, ktorému teraz patrí titul „džoro chongor“, chodí s koňom do kruhu a spieva o slávnych predkoch víťaza a o jeho mimoriadnych kvalitách. Hlava koňa zmizne pod vejárom farebných stúh, ktorými ho dekorujú. Podľa Mongolov je víťazom kôň. Podľa mňa víťazmi sú deti, ktoré zdolali tú dlhú dráhu v sedle cválajúceho koňa. Pred štartom sa obliekli do pestrofarebných šiat a na hlavičky si nasadili špicaté čiapky ozdobené hviezdou. Nasadli na chrby vranikom, hnedákom, belušom a strakáčom. Teraz pestré farby a hnedé tváre zmizli pod hrubou vrstvou prachu. Všetko na nich a pod nimi je jednofarebné. Čiapky, tváre, šaty a kone. Iba stekajúci pot a slzy po tvári kreslia nepravidelné vlnovky na detskú tváričku. Zo zvierata, ktoré sa ešte stále trasie od vyčerpania, spenený znoj zmiešaný s prachom odkvapkáva ako riedke bahno z jeho podbrúšia alebo steká po krku a nohách. Deti plačú. Víťaz plače od radosti a tí, čo ho nestačili predbehnúť, plačú práve preto. V Mongolsku a možno na celom svete sú tieto dostihy detí najpestrejším a najviac vzrušujúcim divadlom koní a ľudí. Chovatelia prichádzajú so svojimi trénovanými koňmi zo všetkých kútov veľkej zeme, od vysokých končiarov Altaja po púšť Gobi. Veľkej udalosti sa zúčastnia všetci členovia rodiny. Kočovnícky život majú v krvi a prekonať tých niekoľko sto kilometrov je pre nich samozrejmosťou. Až teraz chápeme, prečo je počet obyvateľov Ulanbátaru tak pohyblivý. Tých stotisíc fanúšikov a zvedavcov, ktorí v odlahlých samotách žijú stereotypnou jednotvárnosťou od Nadamu po Nadam, predsa nemôžu vynechať tú jedinou udalosť, ktorá prináša do ich života vzrušenie. Postavia svoje jurty na brehu Tuly a podľa vlastnej vôle sa stanú obyvateľmi hlavného mesta. Neprichádzajú do mesta naraz a ani naraz neodchádzajú. Až potom, keď už vypočuli a rozdebatovali všetky príbehy

o hrdinoch Nadamu, načerpali nové skúsenosti a poznatky, očistili si svojho ducha v mystickom prostredí lámaistického kláštora a chrámu, vrátia sa naspäť k svojim stádam. To, čo si odnášajú so sebou v srdciach a hlavách, im vystačí do budúceho Nadamu.

Preteky zápasníkov a lukostrelcov trvali od rána do večera. Boli pre nás veľmi zaujímavé, ale nie natolko, že by sme boli na nich vydržali od začiatku do konca. Slávek bol toho istého názoru a využili sme každú príležitosť dostať sa na Ňucht v skorých poobedňajších hodinách. Od chaty sme mohli vystúpiť na vrchol Asralthajrhanu výstupom po úzkej rokline. Dostať sa na vrchol dalo zabrať, ale stálo to zato. Za tých šesť dní, čo sme bývali na Ňuchte, každý večer sme so Slávkom čakali na západ slnka na vrchole hory. Po niekdajšom vulkáne zostal široký, mierne prehĺbený kráter. Svahy zarástli trávou a nízkymi drevinami. Na pred vetrom dobre chránenú bohatú pastvu vychádzali lesné zvieratá na večernú pastvu. Ležali sme na okraji krátera a takmer sme ani nedýchali. Boli sme tam my a ticho. My a farebné vrcholky hôr. My a bohatá fauna a flóra panenskej mongolskej prírody. Pod nami sa v kráteri pásli kapitálne muflóny, argaly, kamzíky, srny, jelene a losy. Okolo nás tancovali svoj svadobný tanec farebné motýle. Bol to raj na zemi. Opravdivá oslava príchodu leta. Kde sa na to hrabe Nadam?

Rána na Ňuchte mali tiež svoje čaro. Nad úzkou dolinou sa vznášal hustý oblak ranej hmly, ktorý zakrýval pohľad na osvetlené končiare. Po jej rozpynutí ostali na tráve, na listoch stromov a ihličí cédrov strieborné perly rosy, ktoré prenikli do živého organizmu rastlín a vymámili z nich tú sviežu vôňu rozkvitnutej lúky a živice ihličnatých stromov. Som presvedčený, že keď mi bude osud priaznivo naklonený a po dlhých rokoch sa predom mnou objaví meno Mongolsko, vybaví sa v mojej pamäti zvuky ticha, farby a vône nádhernej panenskej prírody okolo tábora ticha, kvetov a svišťov, a končiare, doliny a kráter Ňucht.

16. júla

Ráno sme vyprali špinavú bielizeň v mäkkej vode potoka pod hotelom bez použitia sapónu. Aj to je možné iba v Mongolsku, že si niekto perie špinavé gate pred vládnu budovu. Z našej strany to nebola provokácia, len využívanie darov prírody, ktorá aj po jej zneuctení naďalej zostala nedotknutá.

Hostia z hotela v meste odišli. Večer sa nastahujeme do našich izieb. Sovietska výprava sa chystá domov. Z plánovanej medzinárodnej expedície sme zostali sami ako jednonárodná expedícia. Pred odchodom z Ulanbátaru sme boli na porade na ministerstve.

Predmetom porady mal byť plán ďalšieho postupu v boji proti slintačke. Mongolskí partneri boli ešte pod vplyvom osláv Nadamu a ťažko sa s nimi komunikovalo. Prakticky sme sa na ničom nedohodli a nič sme sa nedozvedeli. Ráno nás čaká dlhá cesta naspäť do Binderu.

Binder 26. júla 1964

Neviem, či sa od Binderu niekedy dostaneme ďalej. Prvýkrát sme pricestovali pred mesiacom a mimo tých sedem dní, čo sme boli v Ulanbátare, trápime sa vakcináciou zvierat už tretí týždeň. Na každom kroku pocítujeme neochotu zo strany Mongolov, akoby zámerne bojkotovali našu snahu čím skoršie ukončiť imunizáciu zvierat. Kompetentní pracovníci vleklo zabezpečujú prípravné práce, nedostatočne kontrolujú predvedenie zvierat k očkovaniu, udávajú nesprávne údaje, nedostatočne informujú pastierov o význame akcie a sú majstrami improvizácie rôznych výmyslov s rovnakým mottom – prečo sa nedá. Najvýraznejšie o tom svedčia doterajšie výsledky, ktoré sme dosiahli za omnoho ťažších pracovných podmienok. V Binderi pritom nie je núdza o drevený materiál pre vyhotovenie ohrád ako v iných somonoch.

Do Binderu sme sa presunuli pred mesiacom. V tom istom čase do oblasti za riekou došla osemdesiatčlenná skupina mongolských pracovníkov. Za jeden mesiac obe skupiny nezaočkovali ani 20 000 zvierat. V somone Erdene sme za 2 dni zaočkovali 14 800 zvierat, v Delgerechte za 5 dní 68 300 zvierat, v Ichete za 5 dní 31 800, v Bajanmenchu za 13 dní 63 700 zvierat, v Bajan-adrage za 14 dní 68 700 zvierat. V Binderi sme museli prerušiť očkovanie pre nedostatok vakcíny, ktorá uviazla v Ulanbátare. Tam sme sa nedostali pre nedostatok pohonných hmôt, čo nám neboli ochotní poskytnúť v Onderchane. Oslavy Nadamu zatlačili do pozadia význam skorého ukončenia vakcinácie. Do jedenásteho júla sme zaočkovali len bezvýznamnú časť z celkového počtu zvierat v somone.

Do konkurenčného boja vstúpili aj sovietski pracovníci biofabriky. Ťažko znášali neúspech po použití pôvodnej vakcíny. Počas nášho pobytu vo Východogobijskom a v Chentejskom ajmaku pripravili menšie množstvo aftóznej vakcíny z miestnych kmeňov, ktorou vakcinovali 6706 tiav a dobytku v Chentejskom ajmaku. Čakacia doba na vyhodnotenie výsledkov po použití tejto vakcíny nám tiež spomalila plnenie pôvodného plánu vakcinácie. Podľa nášho plánu tlmenia SLAK sme mali vytvoriť súvislý ochranný pás pozdĺž hranice karantény od čínskych hraníc na juhu až po severnú hranicu Mongolska so ZSSR. Pre nedostatok vakcíny nebolo vytvorené súvislé pásmo vakcinovaných zvierat. Zostal nechránený priestor od somonov Batnorov a Dadal. S očkovaním sme mohli pokračovať až od 28. júna v somone Binder. Mongolskí pracovníci začali očkovať zvieratá od severu na juh v tých oblastiach, cez ktoré sa ženu stáda jatočných zvierat určené na export do ZSSR.

Očkovanie sme museli znovu prerušiť až do 19. júla. Do prísunu novej zásielky vakcíny z ČSSR. V Binderi sme pracovali prakticky len do 7. júla. Vrátili sme sa po oslavách Nadamu 17. júla. Znavu sa zamotala už zdanlivo pokojná situácia.

Čoho sme sa najviac obávali, sa stalo skutočnosťou. Dňa 19. júla bola zistená slintačka v starom somone a o dva dni na druhej brigáde družstva. Starý somon bol vzdialený od nás 3 až 5 km. Nachádzala sa v ňom plemenárska stanica, pokusný výkrm ošípaných a menšie súkromné chovy dobytku. V dňoch 6. – 7. júla v nich očkovoal zvieratá proti slintačke našou vakcínou miestny veterinár a Cendechu. Všetky zvieratá nemohli zaočkovať pre nedostatok vakcíny. Mongoli udávali trvanie nákazy od 12. 7., čiže druhý deň sviatkov, ale úradne ohlásili vznik ohniska o týždeň neskoršie – 19. 7. Mirek okamžite vycestoval do ohniska za účelom potvrdenia diag-

nózy a zistil, že v skutočnosti prvé prípady hynutia sa vyskytli už 29. 6. a boli nesprávne diagnostikované ako pasteurelóza, ktorá sa v chove bežne vyskytuje. U osem kusov neočkovaných zvierat malo ochorenie slintačkou ťažký priebeh a uhynuli za príznakov apoplektickej formy nákazy. Ochorenie u očkovaných zvierat malo ľahký priebeh a bolo doprevádzané výskytom povrchových áft na jazyku a dasnách. Druhé ohnisko bolo vzdialené od prvého 25 km. Plošné očkovanie vykonali mongolskí pracovníci v dňoch 28. – 29. júna. Slintačka bola zistená 21. 7., kedy z celkového stavu 800 zvierat ochorelo 42. Počas vyšetrovania sa zistilo, že ochoreli zvieratá u súkromných chovateľov, ktorí nepredviedli svoje zvieratá k očkovaniu. Pravdepodobne došlo k prenosu nákazy z prvého ohniska počas Nadamu, lebo v starom somone sa konali miestne slávnosti práve v dňoch 11. – 12. júla.

Mírek sa spojil s nálezovou komisiou v Ulanbátare, ktorá nariadila šetrenie za účasti odborníkov pod vedením akademika Tojogova. V somone Binder ochorelo spolu 196 kusov dobytka a 123 ošípaných, z ktorých uhynulo 48 kusov dobytka a 53 kusov ošípaných. Komisia potvrdila naše zistenia o formálnej práci civilných a vojenských stráží, ktorí dovolili voľný pohyb ľudí a zvierat cez hranicu karantény. Zistila, že prevažne ochoreli neočkované zvieratá. Vedúci pracovníci ajmaku chceli vykonať aftizáciu zvierat v ostatných somonoch. Po likvidácii ohnisk sa nákaza už neobjavila.

Perele znovu zbral opraty do vlastných rúk a od 19. júla sme obnovili očkovanie zvierat. Okrem nevhode a chýb organizátorov nám sťažuje prácu vrtkavé počasie. V období dažďov napadne v Mongolsku až 80 percent zrážok z celoročného priemeru. Pracujeme striedavo v blate, v prudkom lejaku alebo v oblaku prachu na horúcom slnku.

Binder pre nás znamenal opravdivú skúšku odolnosti, ale je aj zdrojom získania nových dojmov a poznatkov. Počas jednej poľovačky sme sa zatúlali do romantickej divočiny, kde sme zazreli dym vystupujúci nad koruny stromov. Objavil sa starý Mongol, ktorý nás pozval do svojho dreveného zrubu opretého jedným bokom o skalnú stenu. V zrubu nás prekvapil stavaný kozub. Na jeho stavbu použil kamene vulkanického pôvodu. Starý mongolský Hubert bol štátnym zamestnancom ako poľovník, ktorý mal predpísaný plán odstrelu kožušinových zvierat. Vysušené surové kože odovzdával do fabriky na spracovanie kožušín. Pochválil sa svojimi trofejami a puškou na medvede a vlkov. V minulom roku zastrelil štyridsaťosem medvedov, stošesťdesiatosem vlkov a osemstošesťdesiat svišťov. Dlho a veľmi sústredene študoval našu karabínu, ktorú používali kozáci. Pomerne krátka zbraň neprekážala jazdcom v sedle pri jazdení. Vyzval nás na strelecké preteky. Pod skalnú stenu na vzdialenosť sto krokov postavil pollitrovú vyprázdnenú fľašu archy. Priniesol vlastnú zbraň na medvede a vlkov. Patrila jeho otcovi, ktorý bol tiež profesionálnym poľovníkom. Puška s hlavnou dĺžkou skoro meter dvadsať sa nabíja odpredu. Prestrel na tráve hodvábnu šatku a položil na ňu olovené náboje, vrecúško s pušným prachom a zápalný knôt. Vedľa šatky ležala vidlica na dlhej tyči. Starý Mongol majestátne predviedol obrad nabíjania zbrane. Zdvorilo nám ponúkol triafať karabínou do fľaše ako prvým. Vystriedali sme sa traja za sebou, ale ani jeden zásah. Starý sa len usmieval. Prišiel rad na profesionála. Zapichol do zeme vidlicu, podoprel ňou hlavu, zapálil knôt, pritisol pevne pažbu o plece, namieril a odpálil. Ozvala sa rana ako z dela, fľaša sa rozpadla na molekuly a zo skaly vypadol veľký kameň. Starý strelec obhájil česť predkov a starožitnosti. Víťazoslávny úsmevom zopakoval obrad nabíjania a podal flintu Karolovi. Postavili sme novú fľašu presne na miesto, kde stála tá prvá. Podobne

sa odohrávalo všetko ako pred chvíľou. Znovu rana ako hrom, oblak a smrad pušného prachu a Karol ležal na zemi. Tá starožitnosť nielenže strieľala presne, ale kopala ako divý tarpan. Karol nosil modrinu ešte týždeň a funkčná schopnosť ramena sa obnovila len po troch dňoch.

Ešte raz sme sa vrátili k starému poľovníkovi, keď sme od neho kúpili pekné kože medveďa sibírskeho a kože svišťa. Za jednu medvediu kožu pýtal 90 tugrov, čo v našej mene bola smiešna cena 270 Kčs. Medvedie kože dekorovali stenu nášho obydli. Bohuš a Jardo s nimi vytapetovali stenu nad posteľou. Bohušov medveď musel byť kapitálny kus. Pokryl celú stenu od povaly po podlahu. V tmavej, skoro čiernej srsti sa dekoratívne vynímal biely pás na prsnej časti kože vo tvare V. Bohuš odo mňa vyžobral samorast, ktorý predstavoval dokonalú figúrku tanečnice, ktorá má medzi stehnami na obzvlášť pikantnom mieste zaklinený úlomok konára. Pripevnil ho na kožu medveďa, aby ho ležiac na posteli dobre videl. Keď ho ovládla nostalgická nálada, díval sa na figúrku, pričom sa prstami prehrabával v huňatej srsti medveďa. Nemuseli sme veľmi namáhať mozgy, aby sme vedeli, na čo myslí.

Už sme si zvykli na miestne obyčaje jednoduchých pastierov. Vychádzame s nimi vždy dobre. Sú to úprimní a srdeční ľudia. Pokladajú si za česť pohostiť nás. Starosti nám robia iba nenapísané spoločenské pravidlá správania, a to najmä to, že nesmiete zavrieť vchod do vášho bytu alebo poslať do kelu neznámeho zvedavca, ktorý je schopný v jurte vytrvať sa na vás dívať celé hodiny. Nesmiete byť alergický na ohmatávanie vašich zarastených prs, keď si Mongoli overujú, či sú chlpy naozaj pravé, alebo odmietnuť dary, ponúknuté jedlo a pitie. Čo oko nevidí, srdce nebolí. Hotové jedlo z kotla už neprezradí, akým spôsobom sa stala premena zo suroviny. Čo je uvarené, je aj jedlé. Jednoducho to zjete, alebo to aspoň ochutnáte. Ale čo vtedy, keď ho pripravujú pred vami? Barana zvalia na zem, rozpárajú mu brucho, rukami vytrhnú brušnú tepnu a nechajú ho vykrvacať do brušnej dutiny. Krv potom vylejú do nádoby a použijú ako pokrm pre ľudí alebo pre zvieratá. Končatiny vykostia, hlavu zahodia a ostatné časti svaloviny, ploché kosti a vnútorné orgány rozrežú na menšie kusy. Varia spolu s kúskami čriev, z ktorých prstami vytlačili ich obsah. Uvarené všeličo vylejú na plech a dobrú chuť! Do toho! Sem-tam nájdete na kúskoch mäsa trávu alebo srst, ale to sa dá vypluť, lebo pri takomto stolovaní je plávať na verejnosti dovolené. V zimných mesiacoch, kedy je nedostatok krmiva a zvieratá nemajú dostatok mlieka pre svoje mláďatá, pastieri nezhodia ani kosti, ale pripravia z nich vývar, ktorým napájajú mláďatá.

Pracovali sme v jednej širokej doline. Atary boli postavené na svahu kopca, ktorý lemoval dolinu. Odtiaľ sme mali dobrý výhľad do doliny. Našu pozornosť upútal Mongol, ktorý na Jawe 250 predvádzal bláznivú jazdu. Len o niečo neskoršie sme zbadali, že sa hnal za neurčitým zvieratom, ktoré pred ním kľučkovalo. Videli sme, že ho dobehol a narazil doň. Zoskočil z motorky a niečím ho mlátil. Agronóm štátneho majetku práve zabil stepného vlka ťažkým francúzskym kľúčom, ktorý mal vo výbave motorky.

Naliehali sme na Pereleho, aby nám dovolil zaočkovať zvieratá na druhom brehu rieky. Vyhovárал sa, že nie je vhodné miesto na prebrodenie. Vytrhli sme mu jedovatý zub tým, že sme našli vhodné miesto na hornom toku Ononu asi dvadsať kilometrov od somonu. Súhlasil. Na druhom brehu rieky za kopcom sa nachádzali atary. Skalnatý kopec nebol vysoký, ale s autami sa nedal zdolať. Nechali sme gazy v doline a vystupovali sme v kamenistom teréne na vrchol. Pred nami unikali zmyje. Bolo ich tam skutočne mnoho. Až v atare sme sa dozvedeli, že kopec, cez

ktorý sme prišli, sa volá Hadia hora – Mogoj uud. Trefné meno.

Pri hľadaní vyhovujúceho miesta pre brodenie sme sa dôverne zoznámili s riekou. Rieka sa na pláni vejárovito rozdelí do mnohých menších ramien, aby sa znovu spojila pred úzkym kaňonom. V malých ramenách tečie voda cez bystriny a cez štrkový filter sa vracia do hlavného toku krištáľovo čistá. Brehy plytčín sú také nízke, že pre autá nepredstavujú prekážku. Zo stredu brodu sme mohli nazrieť do kaňonu, po ktorom rieka uháňala divokým prúdom k somonu. Moja dobrodružná povaha neodolala inšpirácii divokou riekou a hľadal som spoločníkov pre uskutočnenie divokej plavby dole prúdom na gumených matracoch. Pre organizačné nedostatky Mongolov mali sme dosť voľného času a pekný slnečný deň sľuboval krásny zážitok z divokej plavby. Slávek nás vysadil z gazu pri brode, poprial dobrý vietor do plachiet a pobral sa naspäť aj s naším šatstvom. Pevne sme zviazali po dva matrace na seba, aby sme neležali počas plavby v studenej vode, v ktorej by sme sa pravdepodobne podchladili počas dvoj- až trojhodinového splavovania. Mali sme za sebou najdivokejšie bystriny. Boli sme nadšení divokou romantikou krajiny, v ktorej bystriny rieky nás nadhadzovali ako loptičku, čo ešte zvyšovalo radosť a pôžitok z nevšedného zážitku. Ale v Mongolsku nemôžete veriť predstaviteľom ajmaku v Onderchane a počasiu. Boli sme na polceste, kde rieka už opustila úzky kaňon a prúdila omnoho pokojnejšie. Zrazu sa prihnal prudký vietor od sibírskej tajgy a odfúkol z teplého letného vzduchu dvadsať stupňov. Z pôvodných dvadsaťosem nechal nám nad vodou iba osem. Vydržali sme na matracoch najviac desať minút a poskákali sme do vody, aby sme boli chránení pred studeným vetrom. V tej vode to tiež nebolo bohviečo, ale predsa len bola o osem stupňov teplejšia.

Kolegovia mali o nás strach. O našom nerozumnom výlete sa dozvedeli aj domorodci a teraz nás všetci spoločne čakali na brehu rieky pri našom prírodnom kúpalisku pod Binderom. Niektorí muži zo somonu priniesli so sebou aj háky na dlhej palici pre prípad, že by nás museli vyťahovať z vody. Naši sa vyzbrojili prikrývkami a teplým čajom. Zvedavé ženy nehybne čupeli na brehu a pre lepšiu stabilitu tela mali rozťahnuté nohy. Od vzrušenia zabudli na to, že v lete pod délom nenosia spodnú bielizeň. Vôbec im nevadilo, že voda prúdi nižšie, že sme ešte na hladine a ešte vidíme. Naskytol sa nám zaujímavý pohľad a možnosť odhaliť tajomstvá tela mongolskej ženy. Možnože za normálnych okolností by sme reagovali inak. Ale teraz po celkom slušnej hybernácii nám nebolo do smiechu. Bože, čo všetko dokáže studená voda! A čo dokáže šálka teplého čaju! Tá nás dokonale vrátila do normálu a boli sme príjemne prekvapení, že ani jeden z nás neprskal, nesoplil a nezakašlal.

Už bývame tak dlho v Binderi, že nás pomaly Mongoli pokladajú za udomácnených cudzincov. Denne nás navštevujú deti, sú najvernejšími priateľmi a majú radosť z toho, keď im dovoľíme, aby nám pomohli pri čistení rýb alebo pri šklbaní peria z uloveného dropa. Odmeníme ich cukríkmi, ale nerobia to preto. Pomáhať jeden druhému považujú za elementárnu povinnosť, čo sa naučili od svojich rodičov a starých rodičov. S prejavmi tejto ušľachtilej ľudskej vlastnosti mongolských pastierov sa stretávame denne.

Pršalo bez prestania niekoľko dní. Nevydržal som byť tak dlho prikovaný na jedno miesto v drevenej škole. Radšej som sa obliekol do dažďa, vychutnával krásu panenskej prírody, ktorá ešte aj v daždi bola nádherná. Zážitky z takýchto potuliek určite zostanú vo mne ako trvalé spomienky na Mongolsko. Rád sa podrobujem praktickým cvičeniam zo zoológie a botaniky. Okolo mňa stovky rôznych druhov kvetov, nado mnou stovky hniezd spevavých vtákov a per-

natých dravcov a na mokrom piesku pri rieke stovky smädných zvierat nechali svoje odtlačky nôh. Čitateľné stopy šakala, líšky a vlka, jeleňa, srnky a diviaka, rosomáka a jazveca sú dobrou názornou učebnou pomôckou.

Suchý vzduch zohriaty od tepla ranného slnka snaží sa odčerpať čím viac vlhky z premočeného povrchu trávnej stepi. Všetko sa stane neviditeľným. Podľa toho, ako vystupuje ranná hmla k oblohe, odкрývajú sa najprv vrcholky kopcov, potom úbočia pahorkov a nakoniec somon. Bohuš zbadal pohybujúce sa postavy neďaleko somonu na jednom pahorku. Ďalekohľadom sa dali rozoznať v tomto priestore neidentifikovateľné predmety, ktoré vyčnievali nad povrch pustého pahorka. Pokúsili sme sa o rozlúštenie záhady získaním uspokojivej odpovede od Cendechu a Pereleho, ale vo väčšine prípadov sme od nich dostali iba vyhybavú odpoveď. Nevedeli pred nami dostatočne utajiť, že si neželajú, aby sme sa tam išli pozrieť. Akonáhle sme sa vybrali tým smerom, okamžite nám boli v päťach a rôznymi výhovorkami nám zabránili pokračovať v ceste. Pre Bohuša, ktorý mal náтуру zvedavého komisára, bolo také niečo obrovskou výzvou. „*Kluci, zítra všichni pojedem. Já to zařídím.*“ Zoznámil nás s bojovým plánom, ktorý spočíval vo využití rannej hmly, kedy somon ešte bude zahalený, ale pahorok už bude osvetlený. Takto nás zo somonu nevidia. Perelemu oznámime, že ráno vyrazíme všetci na ryby. Tam s nami šoféri nechodia. Ako bolo povedané, tak sa aj stalo. Opustili sme somon opačným smerom. Veľkým oblúkom sme zmenili smer až vtedy, keď sme predpokladali, že do somonu neprenikne už ani hukot motorov. Zastavili sme sa na kopci uprostred stepného cintorína. Okolo nás hroby ohradené a neohradené, zakryté a otvorené, poloopené a kostry kompletne alebo už len jednotlivé kosti. V otvorených rakvách pozostatky nebožtíkov v rôznom štádiu mumifikácie. Do prvej štvrtiny dvadsiateho storočia Mongoli nepochovávali svojich mŕtvych. Po uzákonení povinnosti pochovať postupovali podľa zákona. Pre nás je neznámy obsah toho zákona a nebudeme ani pátrať po jeho úplnom znení, či obsahoval aj pokyny ako pochovať. Že ho vykladali svojším spôsobom a vykonali ho rôznym spôsobom, o tom sme sa dnes ráno presvedčili. Pochopil som, prečo sme nemali odhaliť tajomstvo pahorka.

Binder 26. júla

Len málokedy sa vyčasi, aj to len na niekoľko hodín. Keď to čas umožní, chodím na poľovačku. Na stepi okolo somonu je mnoho slaných jazier. Nazývali sme ich labutím jazerom, lebo na hladine plávajú celé krdle labutí. Aj v Mongolsku patria medzi chránené živočíchy. Odkedy som zistil, ako dostať najľahšie na mušku divé kačice z najmenšej vzdialenosti, stali sa stredobodom môjho záujmu. Nebáli sa ani väčších predmetov, ktoré sa vznášali na hladine. Vyplával som na jazero na dvoch matracoch a zastrelil som malokalibrovoú prvú kačicu. Na výstrel ostatné vyleteli, opísali veľký oblúk a zosadli na vodu. To sa zopakovalo za každým výstrelom. Mohol som nastrieľať dosť kačíc na jeden obed. Kačice nechápali, čo sa deje. Stáročia nič podobné ešte nezažili. Mongoli v týchto oblastiach nekonzumujú hydínové mäso a vôbec nie vodnú hydinu. Pre kačice je úplne niečo nové, že to, čo pláva na vode, môže aj vystreliť. Neveria vlastným očiam.

Uloviť dropa je oveľa zaujímavejšou zábavou. Na obed nám bohato stačí jeden taký vták. Kým nepominula doba párenia, tak som sa chodil iba dívať na to vtáčie divadlo. Za exhibičné vystúpenie kohúta by som ich bol najradšej odmenil hrstkami zrna. Zaľúbený a roztúžený kohút sa nafúkne, naježí perie a nemotorne tancuje so spustenými krídlami. Premení sa na veľkú

operenú bielu tancujúcu bublinu. Kto by mal srdce do tej operenej bubliny streliť? Splaskla by a bolo by po predstavení. Dobre vyvinutý jedinec váži aj štrnásť kíľ. Keď sa krdel dropov rozhodne zdvíhnúť zo zeme, musí sa poriadne rozbehnúť. Pomaly naberajú rýchlosť, pozvoľne naberajú výšku a vtedy sú ich mohutné telá dobrým terčom pre poľovníka. Mohutne vyvinuté prsné svalstvo, prešpikované slaninou a cesnakom, zalievané počas pečenia roztopeným maslom s prísadou korenia, soli a papriky je naozaj výbornou pochúťkou.

Moje skromné trofeje

Binder 27. júla

Neprestáva pršať. V jednom hospodárstve zostali ešte neočkované zvieratá. Perele nás požiadal, aby sme napriek nepriaznivému počasiu ukončili očkovanie. Jeho návrh nevyvolal veľké nadšenie. Opak by bol viac pravdivý. So Slávkom som sa dohodol, že do toho ideme. Obliekli sme si protichemické odevy, takto aspoň nepremokneme do nitky. Perele sa očividne potešil našej ochote. Jeho tvár prezrádzala neskrývanú radosť a uznanie. Na atare bolo viac dobytky a menej oviec, ale najviac jakov. Tie chlpaté obludy sú oveľa divokejšie ako ich krátkosrstí príbuzní. Pastieri mali čo robiť, aby ich dostali do ohrady a aj ich tam udržali. Preskakovali ohradu ako dostihové kone, alebo sa dostali na slobodu šliapaním po chrbtoch druhých zvierat. Keď sa dostali do úzkych, otočili sa aj proti pastierom. Dali nám zabrať, kým sme ich zaočkovali. Mongoli chovajú jaky pre ich odolnosť, skromnosť a fyzickú silu. Využívajú ich ako ťažné zvieratá alebo na nosenie bremien. Kravy jaka alebo kríženci s domácim plemenom dobytky dávajú mlieko s vysokým obsahom tuku až 8 percent. Z ich dlhej srsti pletú povrazy.

Krátko po skončení očkovania sa vyčasil. Kým sme prišli do somonu, ostatní už sušili nahnuté prikrývky a šaty na slnku. Do večera nezostala po daždi ani stopa. Bláznivé mongolské počasie. Večer sme už mohli sedieť okolo táboráka a pod hviezdnatou oblohou snívať o domove. Bola príjemná júlová noc. V pravidelných intervaloch preletel nad nami niektorý zo sputnikov. Zrazu sa na severe spoza kopcov objavila ohnivá guľa, čo mohla mať priemer aj dva metre. Dvíhala sa do výšky veľkým oblúkom. Ako sa vzdalovala, tak sa zmenšovala. Preletela celou oblohou, kým nezmizla pod čiernym horizontom. Boli sme na juhovýchod od Bajkonuru. Pravdepodobne sme videli štart kozmickej rakety.

Onderchan 1. augusta 1964

Pereleho predvolali do Ulanbátaru. Vrátil sa tridsiateho júla so správou, že odchádzame z Binderu, lebo končíme s očkovaním zvierat. Niektorí horlivci oznámili, že vakcína nie je spoľahlivá, a preto vznikli nové ohniská slintačky. Nemrzelo nás, že odchádzame z Binderu, ale tá nehorázna zaťažnosť odporcov vakcinácie, ktorí nemohli stráviť svoju prehru. Ani rozlúčka s obyvateľmi somonu spojená s tanečnou zábavou nám nezdvihla náladu, tobôž že sme museli viac tancovať so spotenými chlapmi ako s navoňavkovanými kráskami. Dostali sme od pastierov do daru plemenného býka. Po srdečnom poďakovaní za pekný dar sme ho darovali zasa my pastierom. Striebornú sošku barana, ktorú nám odovzdali na hodvábnej šerpe, sme zabalili medzi doteraz pozbierané dary pre ministerstvo v Prahe.

Znovu sa potvrdilo, aký je svet malý. Dnes sa stal Onderchan mestom stretnutia rôznych expertov z Československa. Stretli sme skupinu geológov, ktorá cestovala k hornému toku rieky Onon a Orchon, kde vykonávala prieskum vodných tokov. Bolo dobré vymeniť si s nimi skúsenosti. Len čo odcestovala skupina geológov, stretli sme v jedálni hotela krajana zo skupiny stavbárov vysielajúky v Darchane. Chystal sa do Ulanbátaru pre naliehavú pomoc pre chorých spolupracovníkov. Oslabení dyzentériou vo vysokých horúčkach ležali už niekoľko dní. Boli sme zhrození, keď sme sa od neho dozvedeli, že početná skupina stavbárov je tam nechaná naspas osudu bez lekárskej pomoci a bez zásoby liekov. Mali šťastie, že nás stretol kuriér a mohol sa ihneď vrátiť s dostatočným množstvom účinných liekov a dobrých rád.

Lož má aj v Mongolsku krátke nohy. Odporcovia vakcinácie museli prehltnúť ďalšiu horkú pilulku. Vedci dokázali spoľahlivú účinnosť vakcíny. Budeme pokračovať v začatej akcii po presune do somonu Omendelger.

Omendelger 14. augusta 1964

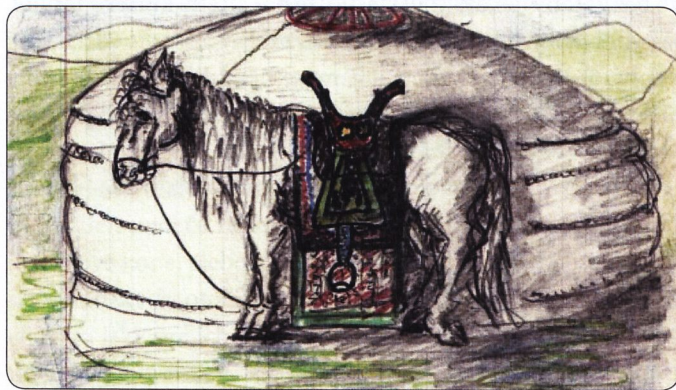
Cesta z Onderchanu do Omendelgera neskrývala pre nás nové prekvapenia. Sme pripravení na dezinfekčnú komoru pri moste cez Cherlen, ktorá sa nedá obísť, aj na prekonanie výškového rozdielu, čo sa tiež nedá obísť a na 250 km dlhú obchádzku navyše, ktorú tiež musíme absolvovať. Našťastie cez dezinfekčnú stanicu sme prešli bez straty času, a tak sme sa dostali do Omendelgera už poobede. Oproti predchádzajúcim somonom je to super somon. Nachádza sa na okraji zmiešaného lesa, ktorý z ničoho nič vyrástol zo stepi. Obývajú ho Burjati, ktorí sa líšia od kočovných Mongolov nielen vyšším rastom, ale aj odlišným spôsobom bývania a chovu dobytka. Sú viac civilizovaní. Väčšina z nich býva v drevených obydliach, ktoré počas zimy vykurojú drevom. Lesy im umožnili žiť v ľahších podmienkach ako kočovníkom v púšti. Somon je vybavený vlastným agregátom na výrobu elektriny. Je v ňom škôlka, základná škola, poštový úrad, kultúrny dom a sklad pohonných hmôt. Ubytovali nás v pohodlnom drevenom zrubu. Priestornú izbu využijeme ako spálňu. Máme oddelenú jedáleň, kuchyňu a predizbu. Vo dvore, ktorý je ohradený dreveným plotom, stoja dve čisté latríny, podobné našim dedinským dreveným záchodom. Obsluhujúce ženy si aj tu obliekli biele plášte. Sú veľmi pozorné.

Darga somonu nás pozval do svojho dreveného úradu. Predstavil nám významných funkcionárov. Predseda komunistickej strany je taký hnedý, že sa nelíši od čokoládových Masajov v Keni. Po privítaní sa darga pyšne pochválil, že je predstaviteľom somonu s najpočetnejším chovom dobytka. A navyše na celkovom ročnom úlovku troch miliónov svištov sa somon podieľa trinástimi tisíckami kožušinových zvierat pre potreby kožiarskeho priemyslu. Oboznámil nás s organizačným plánom vakcinácie, ktorý vypracoval ešte pred našim príchodom. Všade sú pripravené ohrady. Pastieri poznajú svoje úlohy, aby plánovaný priebeh akcie nebol ničím narušený. Vyslal kuriéra do Ulanbátaru, ktorý priniesol našu poštu a aj noviny z našej ambasády. Každý deň dostaneme čerstvé baranie alebo hovädzie mäso pre kuchyňu a dvadsať litrov kefiru.

Klobúk dole pred takým dargom. Jeho nadriadený šéf v Onderchane mu nesiahá ani po päty. Medzi inteligenciou a organizačnou schopnosťou týchto dvoch je snáď ešte väčší kontrast ako medzi jurtou a moderným hotelom. Vďaka výbornej organizácii práce a príkladnej pracovnej morálke pastierov naša skupina za jeden týždeň zaočkovala 81 000 zvierat. Rozdiel

medzi organizáciou akcie v Binde-ri a tu je markantný. V Binde-ri sa zúčastnila akcie aj osem- desiatčlenná skupina mongol- ských pracovníkov a zaočkovať 87 000 zvierat trvalo celý me- siac.

Zlatý Omendelger. Bu- dem na teba spomínať vždy len v dobrom a zaručene pocítim okolo srdca hrejúce teplo pek- ných spomienok.

Trpezlivo čaká na pána

Večer na druhý deň nášho pobytu mi dvaja pastieri doniesli tri osedlané kone. Veľmi som sa potešil milej pozornosti Cendechu a dargu somonu. Počas nášho pobytu budú kone patriť iba mne. Apík a Slávek už mali za sebou základný kurz jazdenia a po ukončení práce sme vychutnávali radosť z večernej jazdy po členitom teréne a v lesoch na severných svahoch okolitých kopcov. Počas jedného výletu sme boli svedkami poľovačky na svište. Tieto milé zvieratká sú už v auguste dobre vykrmené na bohatej letnej paši. Hrubá vrstva podkožného loja chráni guľaté zvieratká pred zimou a hladom počas zimného spánku. Pohybujú sa nemotorne, a preto sú aj ľahšou korisťou predátorov. V tomto mesiaci sa začína povolený odstrel svištov. Poľovníci využívajú nadmernú zvedavosť svištov – torbogánov. Napriek svojej hravosti a zvedavosti sú to veľmi plaché zvieratká. Na začiatku leta si veľmi nevšimnú jazdca alebo auto, ale v období odstrelu sú mimoriadne nedôverčivé ku všetkému, čo môže byť nositeľom strelnej zbrane.

Z dostatočnej diaľky sme pozorovali krvavé divadlo. Poľovník si obliekol ovčiu kožu a pomaly sa štvornožky približoval k obeti napodobňujúc ovcu pri pasení. Pred sebou posúval kartón s vyrezaným otvorom, cez ktorý mal prestrčenú pušku. Z času na čas sa zastavil a mával chlpatým kravským chvostom, čím upútal pozornosť zvedavého torbogána. Chudák svišť aj sa bál, aj sa čudoval, aj by bol utiekol. Jeho zvedavosť zvíťazila nad ostražitosťou a stala sa mu osudnou. Výstrel a svišť prišiel o kožu a skončil na pekáči. Poľovník nás zbadal. Prerušil poľovačku. Nasadol na koňa, ktorý sa pásol v jeho blízkosti, pricválal k nám a pozval nás na svištiu hostinu. Založil oheň a do žeravej pahreby nakládal menšie okrúhle a väčšie ploché kamene vulkanického pôvodu. Odrezanú hlavu svišta hodil psovi. Otvoril brušnú dutinu, oddelil a vyhodil z nej žalúdok a črevá. Potom odstránil rúrovité kosti, lopatky a panvovú kosť s takou rutinou, že sme ani nepostrehli, ako to urobil. Do vyprázdnených dutín napchal žeravé kamene a celé telo napichnuté na palicu položil na žeravé ploché kamene. Zhorenú srst zoškrabol nožom. Po určitom čase začal odkvapkávať loj, ktorý náš hostiteľ zachytával do šálky. Teplý tekutý loj podával nám a Mongolom sediacim okolo ohniska. Stačilo len pomyslieť na to, že by sme to mali vypiť, a už sme mali žalúdky obrátené do pohotovostného stavu. Len vďaka tomu, že boli prázdne, sme ich mohli držať na uzde. Mongoli si pochutnávali na teplom loji, a my sme zápasili s křčom v hltane. Keď miestni gurmáni usúdili, že pečienka je akurát, vybrali z nej kamene a trhali mäso rukami. Mäso sa nafaňovalo ako guma. Ponúkli nás. Nešlo to. Bolo to jediné jedlo v Mongolsku, ktoré som odmietol. V ten večer som ani nevečeral. Nebyť toho srkania teplého loja, možno by som bol ochutnal aj mäso. V najhoršom prípade by som ho bol vyplul. Křč hltana však zabránil tomu, aby som bol bohatší o novú chuť stepného kulinára.

Omendelger 16. augusta 1964

Pätnásť august nebude uvedený nikdy ani v mongolskom, ani v československom kalendári ako pamätný deň. Zostane pamätným dňom len v mojom denníku a pravdepodobne v spomienkach mojich kolegov. Ani neviem, ako ho mám nazvať. Dňom alebo večerom českosloven-

sko-mongolského priateľstva, alebo nocou nekontrolovaných vášní, alebo nocou hrôzy... Nie je možné vtesnať všetko, čo sa v ten večer udialo, do jedného krátkeho pomenovania.

Všetko sa začalo normálne a hlavne nevinne. O ôsmej ráno nás Cendechu vyhnal z postele, že sa máme poponáhlať, lebo vedenie somonu z vďačnosti za odvedenú prácu pripravilo pre nás veľkolepé prekvapenie. Aj to bolo normálne, že sme trpezlivo čakali na odchod hodinu a netrzeplivo ešte dve hodiny. Dohodli sme sa, že pocestujeme všetci na korbe zilu, nech majú aj šoféri voľno. Naspäť bude šoférovať Slávek, aby sa aj Čimbatovi ušlo niečo z hostiny. Zajtra máme odcestovať do Ulanbátaru a korbu sme už vyprázdnili pred zbalením tábora. Ako navigátor zasadol Cendechu do kabíny a my sme si posadali na drevené lavice, ktoré doteraz boli sklopené k bočniciam. Aspoň raz sme ich mohli využiť na rekreačné účely. Chvilu sme išli po suchej stepi, potom po rozmoknutej stepi a pred strmým svahom dosť vysokého kopca po os v blate. Sedieť na tvrdej lavici a opierať sa o drevenú bočnicu bojového vozidla, ktoré sa nakláňalo raz na jednu potom na druhú stranu, už nebolo najpríjemnejším zážitkom. Zil vyrobený pre armádu mal ešte tvrdšie perovanie ako tá lavica. Vojaci s plnou poľnou na chrbte sú chránení proti úderom zozadu a keďže sú zároveň aj zatažení, sedia pevne na drevenej lavici. Sú ušetrení od modrín na zadku. Ale čo my, oblečení do ľahkých letných odevov? Nás ten zil veru nešetril. Nadhadzoval nás na drevenej lavici ako loptičku a pri každom dopade sme ešte dostali aj buchnúť do chrbta. Len čo sme sa dostali z blata na pevnú cestu, zabudli sme na údery. Úzka kamenistá serpentína sa dvíhala v ostrom uhle k vrcholu a pohľad do priepasti z korby nákladného auta bol šokujúcejší ako tie údery. Krčovitě sme sa držali lavice a bočnice. Od príchodu do Mongolska sme už prekonali osemtisíc kilometrov po hrozných cestách, ale táto prekonala všetky ostatné.

Dostali sme sa živí a celí na náhornú planinu. Stáli tam dva obrovské mongolské stany a nič viac. O dve hodiny sa vynorili na okraji planiny najprv hlavy Mongolov, potom hlavy koní a nakoniec početný oddiel jazdcov. Na čele oddielu cváľal usmiaty darga somonu. Zosadol z koňa a veľmi sa ospravedľoval za meškanie. Pôvodne sa pohli ešte pred nami na nákladných autách, ktoré zapadli do blata. Museli sa vrátiť po kone, preložiť náklad z áut, a preto je to meškanie. Nič to, všetko sa dá ešte dohoniť.

V somone asi nikto nezostal. Predseda somonu a strany, miestny lekár a veterinár, učiteľ a poštár, vedúci chovateľských brigád, všetci prišli so svojimi rodinami. Ženy a muži, deti drobné i väčšie a kojenci zavesení na bradavky svojich matiek naplnili stan. Deťom tiekli sople a nám nervy. V rámci oficiálneho privítania sa vystriedalo mnoho rečníkov a po každej zdravici sme museli vypíť koncentrát na zdravie niekoho a niečoho. Pili sme na zdravie ľudí, zvierat a na priateľstvo našich národov. Rozdali sme vreckové nožičky mužom a bižutériu ženám. Darga somonu už mal dosť pod čapicou a okrem významných osobností a vzácnych hostí všetkých vyhnal do lesa, aby nazbierali jahody. Protekční domorodci začali spievať mongolské piesne. Od prípitkov dobre naladení ani my sme nemuseli chodiť do susedov pre guráž a spustili sme kontrú. Teraz tam nebol nikto z rozhlasu a nemuseli sme mať zábrany. Do mongolských pastierskych piesní sa zamiešali naše bačovské. Salónne a menej slušné ľudovky.

A potom udalosti nabrali vyššie otáčky. Darga somonu odpadol a vystrel sa na zem. Vedľa neho sme uložili mierne unavených Jardu a Bohuša. Miestne krásky boli taktiež rozgurážené a nebránili sa dotieravým rukám rovnako rozgurážených Mongolov. Apík štekal pod stolom a Karol s Vašíkom učili vedúcich brigád tancovať zaujímavý euroázijský tanec – bum sem, bum tam.

Pristúpil ku mne miestny veterinár so svojou ženou. Horko-ťažko som vylúštil, o čo mu vlastne ide, lebo ruština s mongolským prízvukom namáčaná do pálenky a vyrieknutá dreveným jazykom je naozaj ťažko zrozumiteľná. Konštatoval, že som už dlho bez ženy a ponúkal mi na noc svoju. Zdá sa, že tento návrh vznikol po vzájomnej dohode partnerov, čo som usúdil podľa toho, že ponúknutý dar sa len usmieval s veľavravným zábleskom radosti v očiach. Ešteže som bol triezvy! Preboha, ako len vyklučkovať z tejto nepríjemnej situácie bez toho, že by som urazil dobrosrdečných domorodcov, ktorí ma poctili najväčším prejavom priateľstva?! Vtom mi blysklo v hlave možné riešenie. Tri-štyrikrát za sebou som sa uklonil a ďakoval za ich láskavosť. Potom som im porozprával, že som pred odchodom do Mongolska utrpel úraz, ktorý ma natrvalo vyradil z užívania telesných radostí. Opreli sa o moje plece a plakali. Ohmatávali moje bicepsy a nechápali, ako taký urastený človek môže byť takto ťažko postihnutý. Musel som ich utešovať, pri čom som sa tešil, že moja vymyslená impotencia zabrala. No dlho som sa tešiť nemohol, lebo môj mongolský kolega diskrétno oznámil prítomným krajanom moje nešťastie, ktorí potom po jednom prichádzali ku mne vyjadriť sústrasť a ohmatať moje svaly. Taký chlap a taký mrzák. Kde je spravodlivosť na tomto svete?

Čimbat, ktorý sa dostal do štádia zúrivej opice, dostal neodolateľnú chuť na jednu krásku, ktorá ale patrila inému. Jej brat spustil strašný rev na dobiedzavého Čimbata a ten jeho rev opätovoľ. Cendechu zakročil a energicky ho vystrčil zo stanu. To sa ale nepozdávalo Čimbatovi a vylepil zaucho predsedovi mládežníckej organizácie, ktorý si dovolil utrušiť poznámku. Znovu vtrhol do stanu a znovu bol Cendechuom z neho vystrčený. To ho tak rozzúrilo, že napadol svojho predstaveného, ktorému na pomoc pribehli šoféri, Čimbata zvalili na zem a vopchali ho do kabíny zilu. Trúbili sme na odchod. Zobudili sme Jardu a Bohuša a nasadli na korbu. Na zemi pri aute zostal Karol so Slávkom, ktorí chránili Čimbata pred rozzúreným davom domorodcov. Museli ho vyrvať z pazúrov pomstiteľov a znovu ho vopchať do kabíny. Keď to natahovanie dole-hore prestalo baviť aj tých dvoch ochrancov a okolo auta pribudli ďalší bojachtiví domorodci, Slávek a Karol rozdávali pravé háky každému, kto sa dostal na dosah ruky. Využili moment prekvapenia, skočili do auta a Slávek naštartoval. Opustili sme neohradený ring so zmiešanými pocitmi a s obavami o možné následky. Čo sme prežívali a prežili cestou dole, my hore na korbe vozidla a Slávek za volantom, to sa nedá opísať. Zil mal zle nastavené brzdy a mali sme šťastie, že to Slávek včas zistil. Zaradil rýchlostnú páku na najnižší stupeň a dostal nás živých z toho kopca. Až vtedy, keď som vstal z lavice, zistil som, že som sedel na transparente s heslom Nech žije mongolsko-československé priateľstvo.

Svitol deň odchodu. Vedúci funkcionári boli do jedného nastúpení k rozlúčke. Niektorí z nich mali namiesto slnečných okuliarov modré monokle. Usmievali sa a prosili o odpustenie za včerajšok. Uľavilo sa nám, keď sme zistili, že naši hostitelia boli takí opití, že sa nepamätajú, kto im daroval z lásky ten monokel. Rozišli sme sa v najlepšom a skutočne sme sa ťažko lúčili od tých srdečných priateľov, ktorí svojím prístupom k našej činnosti a pozornosťou voči nám získali naše srdcia. Život prináša zaujímavé situácie. Nevypočítateľné rozmory osudu. Paradoxom je, že zo všetkých väčších a menších usadlostí, ktoré sme v Mongolsku navštívili, nikde sa k nám tak pozorne a priateľsky nechovali ako v Bajan-adrage a tu v Omendelgeri. Všade inde sme mali chuť niekomu jednu vraziť do zubov. Zdržali sme sa akýchkoľvek agresívnych prejavov. A práve v tých dvoch, kde sme sa medzi úprimnými priateľmi cítili výborne, došlo k fyzickému zásahu.

V Bajan-adrage musel Jardo vyhodit' z jurty spitého a dotieravého technika a tu museli dvaja zakročiť v záujme Čimbata.

Ulanbátar 17. augusta 1964

Z Omendelgeru sme sa pohli v prudkom lejaku. Dlhé hodiny sme trápili autá v blate. Prvú prestávku sme mali pri minerálnom prameni Naran. Bože, aká dobrá je tá voda, to vie iba človek, ktorý včera večer mal v tele smädnú opicu. Prestalo pršať. Pokračovali sme po známej ceste až k mŕtvemu skalnému mestu duchov, kde sme sa posilnili cez obedňajšiu prestávku. V tom skalnom labyrinte sa zaseklo to ohlušujúce mongolské ticho, čo spôsobí útlm mozgu a na človeka prichádzajú driemoty. Zobudilo nás čudné trúbenie, ktoré naháňa strach rozospätému pútnikovi, kým si neuvedomí, že je to zvuk vetra, ktorý sa divoko preháňa medzi kamennými deravými stĺpmi. Ozývali sa trúby Jericha. Len aby nespadla skala.

Bez formalinovej komory sa nám ani teraz nepodarilo dostať na druhý breh Cherlenu. V kotline nás čaká oáza na piatom poschodí hotela. Okrem kúpeľne, čistej posteli, stoličkám a stolu sa tešíme civilu a kartónom plzenskej dvanástky, ktoré sme objednali pred odchodom do Bindera a ktoré nám poslali diplomatickou poštou. V továrni na výrobu kožených kabátov, kde pracujú odborníci z Liptovského Mikuláša, nám zobrali mieru. Na konci našej misie dostaneme kožené kabáty podľa vlastného výberu ako dar od mongolskej vlády.

Odchod na nové miesto pôsobenia je zatiaľ iba vecou dohadovania a podľa našich skúseností to nebude v dohľadnej dobe. V meste sú ešte miesta, kde sa oplatí pozrieť, a tak využívam príležitosť, aby som doplnil svoje poznatky o chýbajúce zaujímavosti. Vybral som sa do kláštora lámov, ktorý je na kopci nad čínskou štvrtou pod najstaršou lámaistickou pamiatkou, do knižnice v päťposchodovej pagode. Išiel som obchádzkou cez ulicu, ktorá vedie k modernému obchodnému domu. Ani som netušil, že objavím niečo nové. Predo mnou kráčajúci chodec sa zrazu zohol nad betónovú nádobu a podľa zaužívaného postupu vyprázdnil do nej obsah nosných dier. Okolo chodníkov sú všade kamenné džbány. Doteraz som si myslel, že sú na smeti. Až teraz, keď som videl toho smrkáča, venoval som tým nádobám viac pozornosti. Bol som miliónárom voľného času, tak prečo nie.

Do mesta zavíta mnoho pastierov z panenskej stepi. Po chodníku pricvála na koni až k obchodnému domu, kde je parkovisko pre kone. Nie je zvyknutý na klímu a pach mesta a je to normálne, že sa mu produkuje enormné množstvo hlienu v nosných dutinách, ktorý sa zahustí prachom. Doma na stepi mu obyčajne stačí rukáv délu alebo široká step, aby sa zbavil visiaceho sopla. Ale v meste to už nejde. Ak by používal rukáv, tak do večera sa mu zalepí tak, že si nepretiahne cez neho ruku. Keby ho praštil o chodník, chodci by mohli na šmykľavej hmote prísť k úrazu. Fungovalo by to ako zahodená šupka banánu. Predsa len existujú múdre hlavy aj v tomto meste. Vybavili chodníky „odsmrkovačmi“. Milo ma prekvapilo, že boli naozaj naplno využité. Problém nastane vtedy, keď fúka silnejší vietor. Vtedy vždy netrafia do stredu nádoby a onen biologický materiál sa prilepí na okraj. Po určitom čase sa vytvorí útvar podobný vápencovým

rebrám v kvapľových jaskyniach. Jediné, čo sa mi nepodarilo rozlúštiť, bolo to, ako často a akým spôsobom ich vyprázdňujú. Pozorovaním tejto nevšednej praktiky osobnej hygieny chodcov som sa zdržal, a preto som zmenil svoj pôvodný plán. Rozhodol som sa, že Gandan navštívim v nedeľu, kedy sa konajú lámaistické obrady.

Džordžesuru, náš mongolský Dedo, vyrástol v kláštore lámov. Nechváli sa tým, lebo politici súčasnej vládnej garnitúry by najradšej zatajili, že niekedy v Mongolsku existoval lámaizmus. Dorči mi pomohol. Poprosil v mojom mene Deda, aby ma doprevádzal v nedeľu na Gandan, kde by sa aj tak potajomky zúčastnil náboženského obradu. Súhlasil. Na kopci dominuje nad mestom päťposchodová pagoda, ktorá je najstaršou budhistickou stavbou. Je postavená v tibetskom slohu. Je menej vyčáčkaná ako tie, ktoré obsahujú viac čínskych, indických alebo japonských stavebných prvkov. Slúžila ako knižnica. Od Deda som sa dozvedel, že ukrýva najvzácnejšiu budhistickú pamiatku Mongolska – niekoľko metrov vysokú sochu Budhu pokrytú hrubými plátkami rýdzeho zlata. Toho času je pre verejnosť uzavretá pre zlý technický stav stavby.

Gandan je jeden zo zchovalých kláštorov, v ktorom žijú lámovia a vykonávajú náboženské obrady. Kláštorňý komplex je ohradený vysokým žltým múrom. Vstupujeme do nádvorcia cez červenú bránu, ktorá je menším a skromnejším bratom majestátnej brány cisárskeho paláca. Pred bránou strážia vchod sochy leva Arsalana a tigra Barsa. Ich biele telá skrášlili zelenou hriovou a červeným obojkom. Na vydláždenom nádvorí v tieni zelených smrekov stoja obradné kotly a obrovské kovové dymovnice. Početné krdle holubov takmer zakryli kamenné platne, ktorými je dvor vydláždený. Šikovne sa uhýbajú pred čizmami chodcov, ktorých počet rýchlo rastie pred ohláseným termínom konania obradu. Mám ešte dosť času, aby som sa rozhlíadal. Dedo mi pomohol. Stretol svojho známeho lámu, ktorý zrozumiteľne hovorí po rusky a ktorý je ochotný ma doprevádzať a poskytnúť cenné informácie. Dedo sa od nás odpojil, aby si mohol vykonať svoje náboženské rituály.

Pred udomácnením budhizmu na území Mongolska vykonávali rituály šamani. Budhizmus sa šíril od Indie cez Čínu, Japonsko, Nepál a Tibet až do Mongolska. Každá krajina ho obohatila inými prvkami, čo sa odráža nielen v rozdielnosti rituálov a vo výklade učenia Budhu, ale aj v stavebníctve budhistických kláštorov a chrámov v jednotlivých zemiach. Indický budhizmus sa zmiešal s tibetským lámaizmom a reformátor toho náboženstva mních Tšong-kapa založil sektu Žltých čiapok. Jeho učenie doplnené niektorými prvkami šamanizmu sa stali základom mongolského lámaizmu, ktorý od štrnásteho storočia dominantne zasiahol do mongolských dejín.

Navštívil som sochu veľkého reformátora. Sedí v žltej čiapke uprostred akéhosi oltára medzi bielymi suburganmi. Na oltár mu kladú ctiteľia k nohám rôzne dary. Je tam kopa kamenných a hlinených tabúl s farebným reliéfom budhov. Oltár oddelili od drevených priční, ktoré sú položené pred ním, nízkym plotom zo zelených latiek. Na jednej z priční vykonáva práve rituálny obrad Džordžesuru. Zdvihne ruky nad hlavu, zopne ich prstami do seba a dotkne sa čela, hrude a brucha. Klakne na kolená, lahne si na dosku, upaží ruky a chvíľu sa takto modlí. Potom pokľakne, vstane a zopakuje všetko niekoľkokrát za sebou. Mój sprievodca ma poučil, čo vlastne znamená toto náročné cvičenie. V Tibete je posvätná hora Kaliása, ktorú by mal každý veriaci raz v živote navštíviť. Komu nie je umožnené vykonať túto púť, môže nahradiť dlhé putovanie kladením svojho tela na prične, pričom jednotlivými náročnými fázami kladenia tela vyjadruje namáhavé prekonanie nástrah počas dlhého putovania. Dĺžka ležiaceho tela so vzpaženými ru-

kami zodpovedá úseku prekonanej cesty.

Láma mi ukázal kameň zdravia. Tri postavené hnedé obdĺžniky, do ktorých sú vyryté znaky. Pred nimi stojí dlhý rad veriacich, ktorí sa chcú dotknúť zázračného kameňa boľavou časťou tela dúfajúc, že sa tým zbavia bolesti. Pri bočnej stene záhrady nad kovovými modlitebnými mlynčekmi je prístrešok. Sú to valce popísané tibetskými písmenami, ktoré sú neustále v pohybe hnané rukami modliacich sa veriacich. Roztáčajú viac mlynčekov naraz a kým sa mlyn točí, modlí sa za veriaceho.

Môj ochotný sprievodca ma vodil medzi malými, väčšími, drevenými a murovanými pagodami s lastovičiami strechami. Na niektorých v usadeninách prachu vyrástla tráva. V jednom je knižnica, v druhom je múzeum, v iných sú obydlia lámov. Až sa mi zakrútila hlava. Prešli sme pri obrovskej bielej jurte, v ktorej býva hlavný láma. Podľa rozprávania môjho sprievodcu je to veľmi vzdelaný človek, ktorý ovláda mnohé svetové jazyky. Rozlúčil som sa s lámom pri akejsi drevenej tribúne, odkiaľ služobne starší láma oznamuje začiatok ranných bohoslužieb údermi na gong. Hlas gongu sa vznáša nad mestom. Zvoláva vyznavačov viery. Onedlho sa začína ne-delná bohoslužba, vlastne „budhoslužba“.

Malou bránou cez červený plot sa dostanem na nádvorie pred Zlatý chrám, kde sa budú konať dnešné obrady. Meno dostal od medenej strechy, od ktorej sa odrážajú slnečné lúče a oslepujú tých, ktorí sa odvážia zdvihnúť svoj zrak k posvätej streche. Ešte pred tým, ako som vyslovil slová vďaky lámovi za ochotu a poučenie, spýtal som sa, či môžem počas obradu použiť kameru. „Prečo nie?“ povedal s úsmevom, *„my nemáme žiadne tajnosti pred svetom a teší nás, keď podáte správu o našej existencii. Pred revolúciou nás bolo niekoľko stotisíc, teraz zostalo v kláštore iba sedemdesiat lámov.“*

Nádvorie je plné veriacich oblečených do slávnostných farebných délov. Vytvorili živý lievik, ktorý svojím zúženým koncom vyúsťuje do vchodu Zlatého chrámu. Lámovia majú prednosť a vchádzajú do chrámu cez živý lievik. Láma s najvyššou hodnosťou je oblečený do zlatého rúcha. Všetci lámovia majú plášte rovnakej červenej farby prehodené cez plece ako Rimania tógu. Podľa farby spodného rúcha sa dajú rozoznať jednotlivé hodnostné skupiny lámov. Čím vyššie stojí na rebríčku duchovnej hierarchie, tým nosí svetlejšie rúcho alebo rúcho sýtejšej farby. Od zlatistej žltej cez purpurovú, červenú až po hnedú. Vyholené hlavy majú dnes odkryté, lebo v tejto letnej horúčave stačí, keď špicaté žlté čiapky držia len v rukách. Lámovia vošli do chrámu a za nimi sa pohol živý lievik, ktorý ma priamo nasal do svojho stredu a prepasíroval dovnútra. Z toho horúceho vzduchu, ktorý ma prehrial na najvyššiu možnú telesnú teplotu, a oslepujúceho predpoludňajšieho svetla som sa zrazu ocitol v chládku a v pološere chrámu. To prvé so mnou zatriaslo, to druhé ma oslepilo.

Zozadu sa vystupňuje tlak prichádzajúcich zvedavcov a veriacich. Sotva môžem hýbať rukami. Dvojkridlové zelené dvere chrámu sa zavreli. Je tu dusno. Pretlačil som sa dopredu, aby som mohol nafilmovať vzácny dokument o exoticknej bohoslužbe. Zbytočne. Moje oči si zvykli na prítomie, ale Admire to nestačí. Jej expozimeter odmieta poslušnosť. Tak mi nič iné nezostáva, ako dokumentovať iba pomocou zraku, sluchu a čuchu. V strede chrámu po obidvoch stranách dlhého stola sedia lámovia. Lavice sú schodovito postavené vo dvoch radoch. Za sediacimi lámami stoja tí, ktorí ovládajú činely a bubny. Na čele stola na vyvýšenom pódiu sedí hlavný láma. Po jeho boku sedia dvaja najstarší lámovia. Všetci majú na stole pred sebou kahance, šálky,

zvonce, púzdra a pretiahnuté tibetské modlitebné knihy. Tí, čo sedia v druhom rade, obsluhujú zvončeky, činely, lastúry a rapkáče. Za nimi stoja bubeníci pri pomalovaných bubnoch obrovských rozmerov ako mlynské koleso a pri čineloch s priemerom 1 meter. Celá svätyňa svojou výzdobou na stenách a na strope sa podbá svätyni cisárskeho paláca s tým rozdielom, že miesto vitrín v strede chrámu sedia lámovia. Nechýbajú zlaté draky, sošky burchanov, bohýň, budhov a zvierat, kahany, drapérie a šerpy. Tieto predmety sú neškodné. Ale všetky ostatné, s čím sa dá zvýšiť hluk a znehodnotiť kvalita vzduchu, teraz ožili v rukách svätých mužov a premenili sa v nich na pomôcky mučidiel. V chráme je hukot a dym ako v strojovni starej zaoceánskej lode za čias parných strojov. Lámovia zvláštnym dunivým mrmlaním, brblaním a mumlaním odriekajú modlitby z pretiahnutých tibetských knižiek. Každú stranu odmrmlú v inom tóne a človek má dojem, že počuje hukot príboja, ktorý opakovane s rozdielnou intenzitou naráža na skaly. Do toho hukotu zrazu zaznie rana ako z dela a treskot ako pri náraze auta do výkladu so sklom tak, že si reflexom sebaobranu stiahnete čo najhlbšie hlavu medzi plecía. To niektorý láma udrel do bubna a druhý buchol činelmi. Takéto strašenie sa opakuje v nepravidelných intervaloch. Ak ste počas toho zachovali duchaprítomnosť, pridete na to, že veľké bum a čin sú ako bodky za vetou, lebo zaznejú vždy na konci mumlania v najvyššom tóne. Ste pohotoví a z prvého šoku ste sa prebrali. Pripravíte sa na nový bum a čin. Ale teraz sa vám podlomí kolená od zvuku trúby, ktorou zvalili silné hradby Jericha. V tesnom zovretí davu som sa neotočil a nezbadal som, že stojím pred lievikom tri metre dlhej trúby. Doteraz stál nepoužitý na dvoch podstavcoch a čakal na svoju príležitosť. Prišla. Nevieam, akú kapacitu pľúc mal láma, ktorý ma pripravil o sluch, ale do konca obradu som počul iba tlmené šumenie mora.

Od začiatku až do konca horeli kahany a kadidlá chrlili modrý dym. Okrem sluchu vám otupel čuch a do šera chrámu ste sa dívali ako cez beľmo.

Bohoslužba lámov trvala cez štyri hodiny, počas ktorej verní vyznavači Budhu stačili vypiť 1000 litrov tekutín. V jednom rohu svätyne stála drevená kada s kumysom a v druhej s čajom. Lámovia najnižšej kategórie v hnedých déloch celý čas nalievali modliacim sa druhom zo strieborných kanvíc nápoje do pologuľatých šálok. Potom pribehli ľudia a bozkávali lámom ruky a modlitebné knižky. Do škatule hádzali mince a na oltáre položili svoje dary. Zazneli píšťalky, činely a zvončeky, lámovia vyššej hodnosti rozhadzovali zrnká ryže, otvorila sa zelená brána, cez ktorú vletel oblak holubov do svätyne. Rozoznávali zvuky, vedeli, kedy sa otvára brána a kedy ľudia obetujú ryžu bohom, aby si naklonili ich priazeň. Túžobne čakali na ten okamih na streche okolitých kláštorných budov.

Mokrý, hluchý a slepý som sa konečne dostal na čerstvý vzduch. Čerstvý, aký len môže byť vzduch o štrnástej hodine na začiatku augusta v Ulanbátare. Po návrate do hotela som dlho stál pod sprchou. Osviežený človek hodnotí veci inak. Stálo to zato. Treba ešte všetko za horúca zapísať do denníka.

Ulanbátar 25. augusta 1964

Už mám v denníku záznamy o púšti, stepi, tajge, o pastieroch, poľovníkoch, kočovníkoch a dargoch, o bohatej faune a flóre, o vrtkavom počasí, o našej kuchyni a patrí sa napísať niekoľko riadkov aj o hotelových hosťoch, aby som na nich v budúcnosti nezabudol.

Do jedálne prichádzam o niečo skôr ako ostatní, aby som mohol obsadiť stôl, pri ktorom sedávame najradšej. Nie je jedno, pri ktorom stole sedíte. Musíte si vybrať miesto, kde vás zaručene obslúžia do jednej hodiny, kde vám nevylejú čaj na chrbát, odkiaľ sa vám naskytné najlepšie výhľad na tú ľudskú zmes rôznych rás a národností, a kde rušivo nedoliehajú pochybné melódie kapely. Nie je tu veľa takých stolov, odkiaľ dobrému výhľadu nebránia štyri mohutné podporné piliere stropu jedálne. Zatiaľ čo sedím sám, tak len sedím a čumím. Čumím ako Mongol. S tým rozdielom, že on čumí na mňa otvorenými očami a ja s privretými viečkami. Telom som prítomný a duchom niekde ďaleko doma. Zo snenia ma vráti do reality hluk prichádzajúcich hostí.

Je deň po tom, čo bol hotel štyridsaťosem hodín bez svetla a vody. Za celý čas vedenie hotela stihlo akurát zabezpečiť osvetlenie chodieb sviečkovými lampiónmi a rozdať nočníky francúzskym turistom. Hostia podstúpili nútenú hladovku bez jedla a pitia. Po tom, ako sa obnovila prevádzka, francúzske poschodie zažilo nočníkový sprievod, pri ktorom sa chodba naplnila pachom horiacich sviečok v lampiónoch, čínskych kadidiel a francúzskych výkalov. Toto nie je práve typické pre interhotely, ale obsadenie zaplnenej jedálne už áno. Ako starí štamgasti sme obsadili tie najlepšie stoly. Tým sme na seba neupozornili. Naše slnkom sfarbené hnedé tváre a ramená prebudili zvedavosť nových hostí. Snažia sa získať čo najviac informácií o veľmi hnedých mužoch, ktorí sú tmavší ako mestskí Mongoli, ale majú oči a vlasy ako Európania. Vedľa nás okolo dvoch spojených stolov sedí osem mužov. Akoby ich jedna mater mala. Sú oblečení do rovnakých tmavých konfekčných oblekov. Pri ich výrobe nešetrili na vypchávkach. Teraz sú všetci rovnako plecnatí. Majú rovnako guľatú hlavu, modré oči, malý tupý nos s mierne dohora smerujúcimi nosnými dierkami a všetci sú strihaní na ježka. Medzi tým, ako vyhryznú kus z krajca chleba, šacujú meravým pohľadom hostí od stola k stolu. Neviem, či sú nemí, ale nepočul som, že by boli prehodili medzi sebou čo len jedno slovo. Podľa týchto poznávacích znakov usudzujem, že sú príslušníkmi veľkého národa, ktorých vláda vybavila civilnými uniformami zo štátnych prostriedkov a vyslala do cudziny so zvláštnym poslaním. Podobných cudzincov je v Ulanbátare najviac. Už sa tu udomácnili, majú svoje služobné byty a budujú večné a nerozbitné priateľstvo s Mongolmi.

Za skupinou mlčiacich sedí skupina džavotajúcich poľských geológov. Možno, že je to iba vec náhodná, možno nie. Muži v zrelom veku, ba niektorí až v prezretom, majú holé temená, len v najlepšom prípade dekorované vencom šedivých vlasov. Dioptrické okuliare v zlatom ráme, tenké pery a mierne orlí nos pod vysokým zaobleným čelom prezrádza, že ide o inteligentov. Patrí k ním jediná, a preto aj najnápadnejšia žena, ktorá práve smeruje k stolu. Upozorňuje na seba rytmickým klopaním vysokých podpätkov na kamennej dlažbe. Opravdiví gavalieri vyskočili zo stoličiek a dýchnu svoj bozk úcty na grációzne ponúknutú ručičku obletovanej dámy. Jedného z pánov vyznamená bozkom do vzduchu pri jeho lícach a vtedy sa jej zošmykne klobúk so širokou strieškou. Pri napravovaní ozdoby hlavy sa odhalí pred zvedavým zrakom hostí jej

drdol farby tizian, obe zápastia so zlatými náramkami, ruky s väčším počtom prsteňov než počet prstov a dekolťáž zdobenú náhrdelníkmi. Dáma vie, že je stredobodom pozornosti a jej mačacie oči sledujú efekt svojho zjavenia.

Pracovníci maďarského vyslanectva sú oblečení elegantne ako vždy. Sedia pri svojom obvyklom stole. Kývneme si na pozdrav. Predvčerom ma pozvali na tokajské a včera boli mojimi hosťami na plzenské. Ešte stále úradujú v apartmáne hotela, i keď budova veľvyslanectva je po generálnej oprave hotová a čaká na kolaudáciu. Plánujú na otváraciu recepciu pozvať dvesto hostí. Prestahujú svoj úrad až po tom, keď sa presvedčia, že poschodie, na ktorom sa nachádza sála, vydržalo toto zaťaženie. Majú vraj zlé skúsenosti s mongolskými stavbármi.

Charge d'affaires z Kuby sedí so svojím tlmočníkom pri stole, na ktorom majú čašníčky pripravené príbory. Jedným laktom je opretý o stôl a rukou si podopiera bradu. Nápadne vystrčenou druhou rukou si občas zastrčí dymiacu cigaru medzi biele zuby, ktoré ukazujú rád, lebo ich zvýraznili ešte aj na čierne zafarbené fúzy. Prostredníctvom svojho tlmočníka nahlas koketuje s čašníkmi, ktoré majú z neho hrôzu. Majú zakázané baviť sa s hosťami mimo svojich služobných povinností. Pre exhibicionistu z Karibiku je nepochopiteľná taká štátom regulovaná frigidita.

K našim krajanom – stavbárom, priateľom Lejškovi Kovalcovi a k jeho milej manželke Eliške, si prisadol taký zvláštny človek. Muž, ale kto vie či „může“. Charge d'affaires z Juhoslávie. Nosí svetlé obleky, nápadné kravaty a veľké farebné šatky zastrčené v náprsnom vrecku saka. Je ovešaný šperkmi a používa silné parfumy. V topánkach so zvýšeným podpätkom drobčí ako baletky zo súboru Berezjonka. Vraj je veľmi dobrým a zábavným spoločníkom. Pripadá mi trochu vlašný. Používa aj rúž pre zvýraznenie perí.

Kde by chýbali Nemci? Urazení blondiaci s lícami spálenými do červena od mongolského slnka a blondínky so širokými bokmi na hrubých nohách. Narástli im trochu dlhšie zuby, ako bolo potrebné. Hlučne sa bavia, ako keby boli v jedálni sami. Sedia medzi nimi aj naši známi z baru, ktorí sa nepamätajú, ako sa dostali do postele na našich chrbtoch. My sa k nim tiež nehlásime. Nekoná sa žiadny „komm cu mír“, nikto nechce ísť o jazyk.

Stoly pri stene obsadili drobní Kórejci. Aj oni si obliekli na tú cestu do zahraničia fungl nové sivé štátne obleky s vysokým golierom, aké nosia aj Číňania podľa modelu Mao Ce-tunga. Početná skupina sedí pri dlhom stole. Pricestovali len nedávno, lebo nie sú ani hnedí, ani žltí, ale takí voskoví. Do jedálne prišli naraz a tak nehučne, že je až nemožné, že toľko nôh drobčiacich na kamennej dlážke nevydá najmenší zvuk.

O čo sú menej nápadní Kórejci, o to viac upúta na seba pozornosť obchodný zástupca z Ghany. Ten môže v Mongolsku len vyblednúť, ale stmavnúť v žiadnom prípade. Hovorí bezchybne po anglicky a obstojne po rusky. Doprevádza ho pôvabná, veľmi pekná Mongolka, ktorá hovorí bezvadne po rusky a obstojne po anglicky. V tom jazykovom priemere si bezvadne rozumujú a nie je vylúčené, že dohodnú lepšie obchody osobné ako medzištátne.

Nechýbajú ani Francúzi, ktorí sa už zbavili protekčných nočníkov. Sú jedinými ozajstnými turistami. Zbytok hostí je tu služobne. Väčšinou sú to penzisti alebo manželky penzistov. Dámy v hodvábnych šatách so vzorkami veľkých kvetov a s klobúkom na hlave netrpezlivo čakajú, kedy sa konečne nad nimi zmiluje obsluha.

Všetci sú hladní po tej včerajšej hladovke. Majú smolu. Dnes nastúpila do služby tá nevy-

darená zmena, ktorá opretá o stenu s nezáujmom odoláva volaniu hostí. Až padne ručička na dvanástu, tak sa pohnú, ale takým tempom, že si nikto nemôže byť istý, že bude obslužený do štrnásť hodiny. Turisti sem, turisti tam, doláre sem a doláre tam, raňajky sa ešte stále podávajú len hodinu, obedy dve hodiny, alkoholické nápoje dostať iba v bufete na treťom poschodí od 20. do 22. hodiny okrem soboty a nedele. Bar je otvorený dva-trikrát v mesiaci, javisko sa využíva raz ročne a hudba pre zahraničných hostí hrá v polročnom intervale. Turistickú kanceláriu otvorili iba pred dvoma mesiacmi. Začiatky sú vždy ťažké. Najťažšie sú pre turistov. Ani v tých dvoch hotelových tuzexoch ešte neobslúžia záujemcov.

Škoda, že oslavy Nadamu netrávajú celý rok. Vtedy všetko fungovalo lepšie.

Ulanbátar 1. septembra 1964

Zajtra sa konečne vydáme na cestu. Opravili aj agregát, ktorý sa prevrátil po ceste do Ulanbátaru. Prvýkrát pôjde kompletná expedícia do terénu plniť úlohy, ktoré pôvodne mali byť náplňou našej práce počas celého plánovaného pobytu v Mongolsku. Splnil sa náš sen. Odttedy, ako sme videli prírodopisný film o Mongolsku, zostala v nás ukrytá tajná túžba dostať sa do Bulganského ajmaku. Nie preto, že hraničí so Sovietskym zväzom, ale preto, že hlboko do neho preniká sibírska tajga. Celé územie ajmaku pretínajú divoké horské rieky Orchon a Onon a mnoho menších tokov z Chentejského pohoria, ktoré sa ponáhľajú do zbernej rieky Selenge a zásobujú Bajkalské jazero. Ajmak pomenovali podľa mena sídla Bulgan. Je vzdialený od Ulanbátaru 150 km. Túto vzdialenosť sa nám podarilo zvládnuť za päť hodín, čo je v tunajších podmienkach slušný výkon.

Mesto sa podobá svojou výstavbou iným krajským mestám, v ktorých sme doteraz bývali, len s tým rozdielom, že v tých predošlých sme sa borili v prachu a v piesku, a tu v blate. Podstatný rozdiel je vo vybavenosti miestneho hotela. Tu všetko funguje a v kuchyni pripravujú chutné jedlá. Unikátnou atrakciou mesta je ľadová studňa. Pod vrstvou povrchovej horniny zostala z doby ľadovej hrubá vrstva ľadu, ktorá sa neroztápa ani v najväčšej letnej horúčave.

Prijatie u dargu ajmaku netrvalo dlho. Vysvetlil, ako sa dostaneme do somonu, kde budeme vykonávať informatívnu depistáž výskytu malleu u koní a tiav, tuberkulózy, brucelózy, antraxu a trichophytie hovädzieho dobytku, oviec a kôz. Somon je vzdušnou čiarou vzdialený od Bulganu ani nie päťdesiat kilometrov. Medzi nimi je vysoká hora, ktorú musíme obísť, a tak nás čaká prekonať stodvadsaťkilometrový úsek.

Po porade sa počas prehliadky mesta k nám pripojil chlapík ako vystrihnutý z mayoviek. Pod slameným klobúkom cez silné dioptrické sklá zavesené na orlom nose a odstávajúcich ušiach sa na nás díva bystrými očičkami biológ Oto Štrba, ktorého sme hneď aj pokrstili na Broučkára. Vyhľadáva v tajge vzácne druhy hmyzu. Svojím oblečením ich možno aj privábi. Okolo dlhého krku si omotal červený šál, pod ružovú vetrovku si obliekol modrú kockovanú flanelovú košeľu a žlté nohavice si vopchal do červených hrubých podkoleniek. Má problémy, lebo vibrámy na nohách ho ťažko uchránia pred blatom tajgy. Modrý ruksak sa hodí do palety farieb. Je vtipný a je s ním sranda.

Len čo sme opustili mesto, bolo nám jasné, že toto sranda nebude. Cesta prvej triedy vyznačená na mape červenou farbou prakticky pozostáva zo šiestich súbežných rigolov, ktoré sú naplnené tekutým blatom. Podľa fyzikálnych zákonov spojených nádob je hladina blata v rigoloch vyrovnaná, a preto sa dopredu nedá odhadnúť ich hĺbka a pevnosť dna. Treba tipovať ako v športke. Kto správne uhádne, prejde, kto nie, zostane v blate. Čimbat so zilom kliesnil cestu pred gazmi. Za nimi sa trápil Dedo s V3S. Čimbatovi sa obyčajne podarilo prekonať lepkavé blato pomocou redukcie dvoch hnacích náprav a vďaka vysokému podvozku, ale gazy veru často zostali uväznené bez záberu kolies ležiac celou plochou podvozku karosérie na blate. Kde zlyhala konštruktívna sila, tam pomohol iba navijak zilu a fyzická zdatnosť cestujúcich členov expedície. Dostať z blata zapadnuté pojazdné laboratórium s agregátom v závese, to teda bol problém. Agregát sme museli odpojiť a vyniesť ho v rukách na pevný podklad. Boli sme štrnásti na tých slabých 500 kilogramov váhy agregátu. Teoreticky je to len 35 kíl na jedného chlapa. Ale k agregátu sa dostali iba desiati, a to už je 50 kilo na hlavu. Priemerne sme vážili 78 kilogramov, čím sme sa zaborili do blata len po kolená. S agregátom v ruke už nad kolená.

Len tak na okraj, zil je vozidlo vyrobené pre sovietsku armádu, V3S pre československú. Zil má široké pneumatiky, V3S úzke. Zil je lenivé vozidlo, V3S pomerne rýchle. Zil je hrubo opracované, V3S je jemné. Zil ponorený do rieky sa vysuší na slnku a naštartuje, V3S sa už nepohne. Zil nezapadne do piesku ani do blata, V3S často. Nech mi naši generáli nemajú za zlé, servisné V3S vybavené ťažkou kabínou sa hodia na cesty, ktoré už ženijné jednotky špeciálne pre ne upravili. Momentálne to nebol náš prípad.

Dostali sme sa z blata. Konečne máme pod sebou pevnú kamenistú pôdu, ktorá sľubuje príjemnejšiu jazdu. Mali by sme dohnať to meškanie, čo nám ušetrila cesta prvej triedy. Ale je to pravda odveká, že sľuby sa sľubujú a blázni sa radujú. Pred nami sa otvára široká zelená lúka, ktorá je z oboch strán ohraničená zarastenými svahmi kopcov. Typická stepná scenéria. Šoféri pridali plyn, predbehnú zil, treba dohnať, čo sme zameškali. Ručička tachometra sa trasie medzi stupňami 50 a 60. Po toľkom napätí uvoľnene vychutnávame krasojazdu. A vtedy sa to stalo. Z predných sedadiel letíme všetci do čelného skla a zo zadných na naše chrbty. Na ich chrbty rukavice. Preboha, do čoho sme narazili, keď pred nami okrem rovnej stepi nie je nič? Najprv treba zistiť, či sme všetci zdraví, či nemá niekto dolámané kosti. Potom si treba nájsť vlastnú končatinu spomedzi iných a dostať ju do takej polohy, aby som bol schopný vystúpiť z auta. Stúpim na zem. Tá sa podo mnou hýbe. Asi sa mi to len zdá. Mohol som dostať silnejší úder do hlavy. Skúšam urobiť zopár drepov. Zem peruje pod mojimi nohami v rytme môjho pohybu. Potlačím a prehne sa zemská kôra, uvoľním a vyduje sa. Step peruje ako nafukovací matrac. Pod zelenou trávou zarastenou mačinou je riedke bahno. Gazy do nej zapadli po os. Nehybne ležia celou plochou podlahy kabíny na perujúcej zelenej žinenke. Už im nepomôže ani navijak, ani lopata. Musíme ich vyslobodiť rukami. Rovný trávnatý povrch nič neprezradil šoférom o existencii tejto prírodnej mucholapky. Vrútili sa do nej v plnej rýchlosti, netušiac zradu, ktorá na nich čakala. Štyri kolesá gazu zapadli naraz do bahna, a vozidlo blokované v pohybe sa zachovalo ako kôň, ktorý v plnom cvale zaprie predné nohy do zeme a súčasne vyhodí zadkom. Jazdec mu preletí cez hlavu.

Gazy sme nadvihli a držali vo vzduchu, kým sme ich nemohli položiť na pevný povrch terénu. Odtiaľ ich už Čimbat odtiahol na bezpečnejšie miesto. Laboratórny voz zatiaľ čakal na

okraji močariska, kým sme pre neho nenašli vhodnú stopu. Aby sme sa nestali obeťami nových nástrah, jeden z nás kráča teraz pred autom, nohou si vyhmatáva terén. Snažíme sa obísť močarisko využitím tvrdého povrchu úpätia skalnatého kopca. Pre veľký sklon svahu musíme autá podopierať, aby sa neprevrátili. V rovnakom čase ako my pohli sa aj dvaja jazdci z Binderu. Mali ohlásiť náš príchod do somonu Bajan-agt. Za štyri hodiny boli na mieste. Splnili svoju povinnosť a po nás ani stopa. Už aj trpezlivým Mongolom bolo divné naše meškanie a poslali jazdcov presvedčiť sa, či sme nezablúdili. Zablúdiť sme ale nemohli, lebo sme stáli bezradne na jednom mieste. Laboratórium zapadlo natrvalo do bahna. Jeden z jazdcov zaviedol jeho posádku do najbližšieho ataru, aby tam prenocovali. Ostatní sme nasledovali druhého, ktorý nás doviedol do somonu. Po šestnásthodinovom boji s nástrahami stodvadsať kilometrov dlhého úseku mongolskej magistály sme konečne v cieľi. Posádka stroskotaného laboratória vyzerala to lepšie. Ocitli sa rovno na svadobnej hostine. Ihneď ich menovali za čestných hostí a zabávali sa do rána. Podrobnosti sme sa od nich nedozvedeli. Prezradili len toľko, že sa museli často ukloniť, že pili mnoho kumysu a pálenky, ktorú vyrobili z kravského mlieka, baraninu jedli s baraninou, hovädzinu s hovädzinou, cukríky, pečivo tvrdé ako ľavie bobky a hrudky sušenej smotany zapíjajú kefirom a čajom. Ešte neboli celkom fit, keď poobede došiel náš záchranný oddiel vyslobodiť laboratórium z bahna.

V chudobnom, skromnom horskom somone Bajan-agt je niekoľko drevených zrubov a jurt. Narýchlo nás ubytovali v drevenom zrubu, kým pre nás nevybavia tri jurty potrebným

zariadením. Jurty už stoja neďaleko zrubu. Zajtra sa do nich nasťahujeme. Všetci sme boli v posteli. Pred polnocou prišiel darga somonu a veľmi sa ospravedlňoval, že nemá inú možnosť, ale musíme uvoľniť miesto pre jednu ženu, ktorá s nami prenocuje. Vo dverách stála žena. Ale aká! V mesačnom svite sa vykreslila silueta Niny Dumbadze orámovaná zárubňami dverí ako obraz. „Zdrastvujte, ribjata. Ja Olga. Budú zdes spať.“ Kým sme sa prebrali z prekvapenia, už bola vyz-

lečená do pol pása a umývala sa v lavóre. Prehadzovala si prsia ako žonglér kužele. Potom si zapálila machorku a ponúkla sa z našej večere. Medzitým stihla doplniť informácie o sebe. Má 24 rokov, študovala hydrogeológiu a cestuje s dvomi Mongolmi, ktorí spia niekde v jurte. Na našu otázku, či sa nebojí spať s toľkými mužmi, smelo odpovedala, že už nie je panna a neodmietne nič, čo jej môže poskytnúť pôžitok. Po takomto debute jej niekto prepustil svoju posteľ a zvolil si radšej variant, že si druhú posteľ podelí s kolegom. Tak teda dobrú noc, Oľga, dobre spi, nech sa ti snívajú pekné sny. O desať minút bolo počuť už len silné chrápanie, v ktorom Oľga nezaostala za Ondrejom a Dedom.

Ráno, keď nás už opustila, rozoberali sme podrobne situáciu včerajšej noci, ako je to už medzi chlapmi zvykom:

1. Kto by chcel bojovať o priazeň takej dámy, ktorá už dopredu naznačila, že sa nebude brániť? Odpadla by radosť z víťazstva.

2. Kto by bol schopný uspokojivého výkonu, keď na neho hľadí toľko zvedavých očí? To predsa nie je to isté ako piť z jednej šálky.

3. Komu zostalo ešte toľko sily po tej ceste, aby nežne prevracal také hebedo?

Odklepli sme, že sú to pádne argumenty. Všetci sme sa dobre vyspali a ani Oľge, ani nám nebudú chýbať iné spomienky na spoločne prespatú noc než tie, ktoré sa dostanú do môjho denníka.

Ráno sme obsadili jurty. Boli vybavené argalovou pieckou, v ktorej sme mohli kúriť drevom. O zásoby paliva sa starali domáci obyvatelia. V jurtách bolo príjemne teplo. Pred jurtou, v ktorej bývam, som našiel tri osedlané kone priviazané o stĺp. Cendechu znovu zaúradoval. Tešil som sa štvornohým priateľom, s ktorými budem môcť robiť dlhšie výlety v prekrásnom divokom kraji. Široká horská dolina sa rozprestiera medzi vysokými kopcami v nadmorskej výške 1300 metrov. Severné svahy vrchov sú zarastené lesom, typickými drevinami pre sibírsku tajgu a sýtou tmavozelenou farbou sa markantne líšia od svetlej zelene vyblednutého trávnatého porastu južných svahov. Nad nimi sa k nim na horizonte skláňa kupola blankytné modrej oblohy. Videli sme ju v plnej kráse len od obeda na niekoľko hodín, lebo ranné hmly zo dňa na deň dlhšie zakrývali pred našimi očami všetko, čo bolo na zemi a nad nami. Boli sme vysoko, na okraji Sibíri, a mrazivý severák nás donútil kúriť v jurtách aj počas dňa, hoci na slnku bolo 25 stupňov.

Organizáciu práce sme prenechali na Cendechu. Vykonávali sme vyšetrenia na brucelózu, tuberkulózu a malleus v tých ataroch, ku ktorým nás Cendechu zaviedol. Odoberali sme krv pre sérologické vyšetrenie a vykonávali sme alergické skúšky F-alergénom. Celkove sme odobrali krvné vzorky od 1605 kusov hovädzieho dobytká, 156 plemenných baranov, 233 kôz a 34 tiav. Na troch mliečnych farmách sme vyšetrili celý stav dojníc v počte 631 kusov, u ktorých sa súčasne vykonali alergické testy a boli porovnávané výsledky získané vyšetrením rôznymi metódami. Z vyšetreného počtu hovädzieho dobytká pozitívne reagovalo 30,7 % , z toho 22,5 % sérologicky, 16,9 % na alergén. U baranov a kôz bola zistená len jedna dubiózna reakcia a jedna pozitívna u jednej ľavy. Zhodné reakcie boli zistené v 9,9 % , pričom 10,4 % reagovalo sérologicky pozitívne a negatívne na alergén, a v 6,9 % prípadoch boli sérologické skúšky negatívne a pozitívne na alergén. Na troch mliečnych farmách sme vyšetrili 993 kusov kráv na tuberkulózu, z toho okrem československého purifikovaného tuberkulínu 454 kusov simultánne sovietskym alt tuberkulínom. Výsledky boli prakticky zhodné. Pravdepodobne v prípade zistenej jednej po-

žitívnej reakcie sa mohlo jednať o paraalergiu.

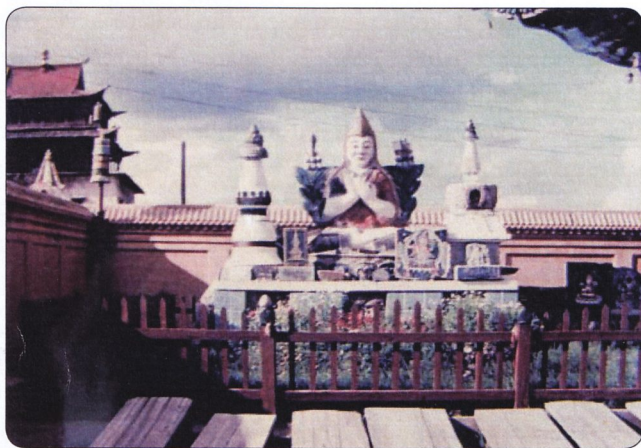
Iba na okraj pre upresnenie pojmov. Mliečna farma, teda výdojné hospodárstvo, má v bežných podmienkach okrem stáda dojníc a dojičiek aj technické vybavenie. Také sú iba v blízkosti hlavného mesta a väčších miest. Problém spočíva v doprave vydojeného mlieka do mliekarene. Vzdialenejšie výdojné hospodárstva sa líšia tým, že nie sú vybavené náležitou technikou a technologickými pomôckami. Ženy pastierov pochyťajú kravy, do vedier vydoja mlieko, ktoré sa používa ako základná potravina pre obyvateľov somonu, na výrobu masla, čerstvej a sušenej smotany a kazeínu pre priemysel. Mlieko sa dopravuje do mliekarene alebo do obchodov ajmaku v kovových kanvách na dvojkolesových kárach ťahaných dobytkom, ťavou alebo koňom. Na výrobu kazeínu varia mlieko v kotle na provizórnom ohništi a sušia ho na slnku v drevených podnosoch.

Orientačné vyšetrenie koní na maleus bolo zamerané na riešenie dvoch problémov, ktoré mali byť zahrnuté do návrhu plánu likvidácie nákazy koní v mongolských podmienkach. Bolo potrebné zistiť stupeň zamorenia stád a organizačné riešenie fixácie zvierat počas vyhodnotenia reakcií. Sérologicky sme vyšetrili 30 koní, z nich u jedného bola reakcia pozitívna a u 9 dubiózna. Alergické vyšetrenie sme vykonali u 46 koní, u deviatich bola reakcia pozitívna. U 34 vyšetrených tiav sme nezistili ani jednu reakciu. Pozitívne reakcie na očný maleín u koní boli veľmi výrazné. Celkové alergické reakcie sa prejavili hnisavo-hlienovitým výtokom z očí a z nozdier, horúčkou a zrýchleným dýchaním. Pravdepodobné percento zamorenia koní soplavkou bude vysoké a bude znamenať mimoriadne ťažký problém pre veterinárnu službu Mongolska, ako zabezpečiť účinné opatrenia na jej likvidáciu. Pokiaľ bežne sa vyskytujúce nákazlivé ochorenia ako salmonelóza, pasteurelóza mláďat alebo aj brucelóza sú sprevádzané výraznými príznakmi a evidentnými stratami, zatiaľ soplavka v stádach koní prebieha latentne. V Mongolsku neexistujú seriózne údaje o tejto nákaze, ktorá je prenosná aj na ľudí, lebo ľudia žijú v tesnej symbióze s koňmi už dlhé stáročia a zdá sa, že sú vybavení dostatočne solídnu imunitou proti soplavke. Týchto chovateľov, ktorí ab ovo podceňujú protiepizootické opatrenia vôbec, je takmer nemožné presvedčiť alebo prinútiť, aby rozdelili stáda koní na pozitívne reagujúce a zdravé a zabezpečili také opatrenia, aby nedošlo k ich spojeniu. Hovoriť s nimi o možnosti ochorenia ľudí od koňa je takmer nemožné. Vyvolali by ste pochybnosti pastierov o vašom duševnom zdraví a poslali by na vás šamana, aby z vás vyhnal zlého ducha, ktorý vám zakalil myseľ. Nech vám Boh pomôže po tom, ak by ste sa odmietli napiť z čerstvého kumysu.

Prebytok kobyliého mlieka vydávajú ženy. Muži pridržia pri kobyľe žriebä, aby sa nechala vydojiť bez problémov. Kozené vrecia vyrobené z konskej kože naplnia kobyľím mliekom, zaviažu alebo zašijú tak, aby bol vak hermeticky uzavretý a potom ho uložia do podzemnej komory. Po vykvasení sa sladké mlieko mení na mierne alkoholický nakyslý nápoj – na kumys. Je to celkom príjemný osviežujúci nápoj až na to, že v šálke na povrchu tenkej tukovej vrstvy plávajú chlpy z konského vaku. Zbavíte sa ich tým, že kumys precedíte cez zuby, alebo až po kraj naplníte šálku a silným fuknutím odfúknete hornú vrstvu kumysu. Postupne získate rutinu a správne odhadnete potrebnú silu prúdu, aby ste mohli vychutnávať očistený osviežujúci nápoj. Malleus sem, malleus tam, kumys nám chutil.

Získali sme veľmi neradostné poznatky o zaistení presnej evidencie zvierat, čo je základom presnej diagnostiky a účinnej prevencie. Vyskúšali sme rôzne spôsoby označovania zvierat, ale

ani jeden sa neosvedčil. Asi 30 % zvierat označených pri nasadení tuberkulínu alebo F-aler génu, resp. pri odbere krvi sme nemohli identifikovať pri posudzovaní reakcie alebo výsledkov sérologického vyšetrenia. U dobytky sme vyskúšali mongolský spôsob označenia písaním čísel na prúžok plátna, ktoré sa priviazali ku vejáru chvosta. Čísla sa buď stratili, alebo boli nečitateľné. Podobne sme dopadli aj po písaní čísel na chrbát alebo na boky zvierat dobyťou kriedou alebo olejovou farbou. Jedine na bokoch koní a tiav, ktoré boli uviazané dvanásť hodín, zostali čísla čitateľné. Na niektorých farmách sme označili pozitívne kusy vyštiknutím ušného boltca. Aj takéto označenie nezostane ako trvalé, lebo domáci pastieri robia značky výrezom na ušiach zvierat a po určitom čase sa nedá rozoznať od iných vrúbkov.

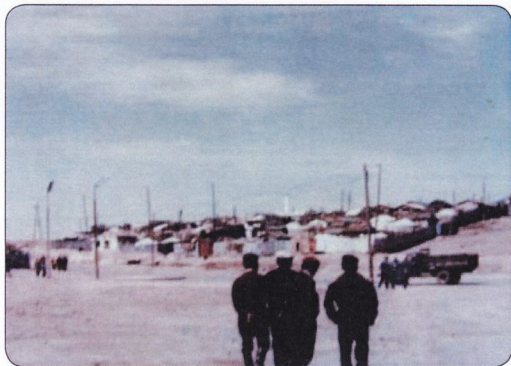
Oltár zakladateľa mnícha Tsong-Kapa medzi suburganmi

Činely oddychujú

Zlatý chrám lámaistických obradov

Pred Sajňsand

Po dvoch mesiacoch došla pošta

Do tmy to stihneme

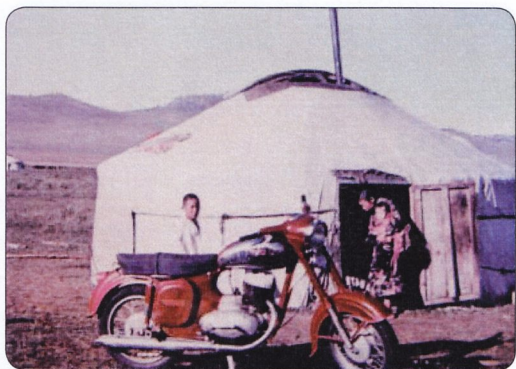
Velké upratovanie jurty

Moji verní priatelia

Laboratórium V3S v plnom nasadení

Kúsok domova pred jurtou agronóma

Príjemné využívanie voľného času

Čo vás čaká na ceste prvej triedy

Stádo mliečnej farmy

Septembrové ráno v Bajan-agte

Ja pichám, Eugen meria, Vašek značkuje

Búrlivá reakcia na očný malein

Dôkaz krutých zákonov prírody

Boli pochovaní podľa zákona ...

... ale povrchrne

Bajan-agt 16. septembra 1964

Na odbery vzoriek a diagnostické vyšetrenia nám stačilo niekoľko hodín. O desiatej doobeda sme boli na mieste, kde sme vykonávali akciu a o štyri hodiny sme už vychutnávali nové špeciality našich kuchárov. Hmlisté rána dostatočne zavlažovali lúku okolo našich júrt a za noc na nej vyrástli snehobiele šampiňóny. Tisíc trpasličích bielych júrt v zelenej tráve. Ranné mrazy ich obalia kryštálom, aby nezamrzli. Zubaté slnko ich zbaví ochranného obalu a za tridsať minút nazbierame za plný kotol čerstvých tvrdých pečiarok. Po rybacích orgiách sme presedlali na šampiňónové orgie. Začali sme smaženými hříbmi, a keď sme sa ich už prejedli, aby sme neurazili rybárov, začali sme vymýšľať nové špeciality. Smažená hlavátka na hříboch, vyprážaný pstruh so šampiňónovou náplňou, karbonátky z mletého zubáča s hříbmi či varený zubáč s cesnakom a rascou v hříbovej omáčke boli predmetom súťaží medzi kuchármi. Zlatým klincom jedálneho lístka bola pečená hlavátka v hline s prílohou s hříbovými knedličkami a tatárskou omáčkou. Všetko vyrobené z domácich zdrojov.

Bolo chladné jesenné počasie. Už si obliekame aj prešívane obleky. Zo severu dýcha na nás mrazivým dychom Sibír. V doline medzi horami sú dni kratšie ako na širšej stepi. Len čo sa slnko schová za kopec, je chladno. Noci sú mrazivé. Na jasnej nočnej oblohe je toľko hviezd, že si myslím, že všetky hviezdy vesmíru sú nad Mongolskom. Dych Sibíri prenikne po zatmení cez prešívajú kazajku až do kostí. Donútil nás experimentovať. Vo výbave laboratória je 50 litrov koncentrovaného liehu a zo zásob potravín sme si ušetrili konzervovaný mandarínkový kompót a kondenzované mlieko. To zvedlo aj abstinentov, ktorí si ľahko zvykli na hrejivý likér podávaný v 100 ml laboratórnej odmerke. Noci a rána sú mrazivé. Zvestujú blížiacu sa zimu. V Bajan-agte namerať v zime 40° pod nulou nie je zvláštnosťou. Okolo obeda sa vzduch zohreje nad 20° a ten čas využívame na výlety, poľovačku a rybárčenie. Teraz sa potvrdilo, že naša túžba dostať sa do bulganského ajmaku bola opodstatnená. Aspoň moja sa určite naplnila. Objavil som „moje Mongolsko“.

Kone stáli bez práce pred jurtou len doobeda. Pred ich osedlaním som im rozdal chuťovky – kúsky suchého chleba, cukrík alebo pečivo. Vedeli, v ktorom vrecku nosím pre nich darček a automaticky si tam počas sedlania strkali jazyk. V tom „mojom Mongolsku“ boli tri také miesta, ktoré môžu obsadiť len prvé miesto, lebo v kráse a v bohatstve zážitkov ani jedno z nich nemôžem zaradiť na nižší stupeň. Všetko ostatné, čo som doteraz videl a zažil, ďaleko zaostáva za nimi.

Prvé „prvé miesto“.

Karel a Slávek dostali tiež chuť na jazdenie a niekedy v trojici alebo len vo dvojici podnikáme výlety do romantického okolia. Problémy nastali len vtedy, keď sme prechádzali blízko toho stáda koní, ku ktorému patrili aj naše. Vtedy sa zbláznili a slabšiemu jazdcovi odmietli poslušnosť. Erdžaním si vysielali navzájom signály s vedúcim žrebcom stáda. I keď sme nerozumeli tejto konskej reči, mohli sme si domyslieť, že stádo volá naše: „*Vrátte sa k nám!*“ Kone chceli tam, my zase inam. Veru, stalo sa, že Karel alebo Slávek museli šliapať peši naspäť k nášmu ľudskému stádu, kým osedlané kone cválali na návštevu rodiny do konského stáda. Večer už stáli znovu pred našou jurtou. Pripravili aspoň veselé chvíle aj pre domorodcov.

Rád som chodieval ku dravým riečnym tokom. Asi na dobrú hodinu jazdy od somonu na juh je divoká kamenistá krajina. Ostré a tupé balvany vytlačili všetko živé z okolia. Tu sú iba skaly a rieka Chanoe. Jeden z prítokov Selengy sa rúti svojím úzkym kaňonom s ohlušujúcim rachotom. Voda sa mení na bielu penu, ktorá udiera do steny koryta a vyživuje riasy, ktoré sa lepia na skalu a vytvárajú zelený, žltý alebo červený hebký koberec. Kone ovládajú všetko. Bezpečne sa pohybujú na šmykľavých úzkych horských chodníkoch. O niečo nižšie položia divoké prúdy svoj náklad – kamene rozdrvené na drobný piesok – a pokračujú už pokojnejším tempom. V plytčine piesočnatých zátok napojíme smädné kone.

Boj žrebčov o hárem

Druhé „prvé miesto“.

Na moju pozorovateľňu som najradšej chodil sám. Bola vzdialená natoľko, že som sa na ňu dostal po hodinovom cvale. Z vrcholu nie veľmi vysokého kopca sa naskytl čarokrásny pohľad na početné stádo koní. Patrila im celá široká dolina, na ktorú som mal vynikajúci výhľad z mojej pozorovateľne, takže som nerušil zvieratá svojou prítomnosťou.

Do jedného stáda patrilo niekoľko sto koní. Mladé a staršie, biele, hnedé, žlté, čierne a strakaté, kobyly so žriebätkami a bez, no a páni stáda, sebavedomé pyšné žrebce. Majú byť na čo. Sú najkrajšie zo všetkých. Dlhé huňaté chvosty im siahajú po zem a bujná hriva zakrýva celú plochu širokého krku. Medzi ušami sa pretláča na čelo a hrubá ofina im siaha po nozdry. Koľko sto nádherných zvierat, toľko sto štvornohých hercov. Predvádzajú predstavenie v najväčšom prírodnom divadle medzi kulisami, ktoré aranžovala nesmrteľná príroda. Napísala aj dokonalý scenár, ktorý ma naplno zaujme a pobaví. Žrebce sú v stálom pohybe. Parádnym krokom, ktorý v španielskej škole lipicanov musia nacvičovať dlhé mesiace, obiehajú okolo svojho háremu kobýl. Chcú ich ochrániť za každú cenu pred dvorením roztúžených sokov. K jednému žrebcevi patrí deväť až desať kobýl. Okrem neho sa ich nesmie dotknúť iný gavalier. Ale ak by to bola pravda, tak by nebolo zaujímavé predstavenie. Scenárista si dal záležať na správnej dramaturgii. Objaví sa sok. So široko rozťahnutými nozdrami zavetril vábivý pach pripravenej kobyly. Tancujúci prichádza vždy bližšie a bližšie k háremu. Trasením hlavy hore, dole a na strany, a energickým šibaním chvostovým vejárom dokola sa predvádza pred dámami a provokuje nahnevaného strážcu háremu, ktorému sa rozhodol nasadiť parohy. Chýli sa k bitke žrebčov. Súperi stoja proti sebe so zaseknutou hlavou do prs, čelom opretým o seba. To trvá len pár sekúnd, kým sa dohovárajú. Môžu si vymeniť medzi sebou asi len toľko: „Chod' do čerta!“ – „Nejdem!“ Odrhnú sa od seba na meter a divoko hrabú prednými nohami. Na krku im nabehnú žily a zúri vo frkajú dookola. Oči majú podliate krvou. Napnuté svalstvo sa plasticky vyduje na ich tele ako kulturistom pri súťažnom vystúpení. Neustúpi ani jeden z nich. Narážajú do seba hlavou, potom krkom a prsiami. Snažia sa jeden druhého odstrčiť, pričom sa hryzú do krku. Stavajú sa na zadné

a boxujú prednými. Ani to im nestačí. Obrátia sa zadkom a kopú do seba hlava nehlava. Kobyly sa pasú a takmer neprejavujú žiadny záujem. Majú pravdu. Nechajú sa oplodniť žrebcom, ktorý po tejto bitke na to bude mať ešte dosť sily. Ale v stáde je aj viac mladých žrebcom, ktorí tiež zahoreli láskou. Zatiaľ ešte nemajú vlastný hárem kobýl a môžu jedine partizánčiť. Prichádzajú na scénu vždy v skupine. Dvaja z nich sa zamiešajú do boja starších a jeden jedného, druhý druhého odvádí od háremu tým, že strategicky ustupuje vždy len pár krokov, čo sa silnejšiemu zdá málo, a preto ho prenasleduje. Medzi kobyly vtrhne absolútne pripravený mladý žrebec, a kým sa bojujúci hrdina dovrtí, zatiaľ je kobyla oplodnená. Dobehtutý a zradený žrebec začne zúrivo naháňať bezočivého zvodcu, ktorému solidárne pribehnú na pomoc ostatné mladé žrebce a odvádzajú pozornosť nahnevaného, ktorý onedlho už nevie, ktorého z tých mladých by mal vlastne potrestať. Toto nádherné predstavenie predvádzajú kone tak dokonale, že by som sa vôbec nedivil, keby Casanova alebo Donchuan boli vyrástli v stáde koní. Nemusí ísť stále len o sex, aby predstavenie bolo zaujímavé. Mladé žrebce predvádzajú svoje bojové umenie vždy a celý deň. Imitujú súboje len tak z hravosti. Pripravujú sa do života, kedy už pôjde do tuhého. Fascinujúci bol pohľad na prejav radosti zo slobody týchto ušlachtilých zvierat. Chápem Mongolov, ktorí si nevedia predstaviť život bez koní a ten hlboký vzťah, ktorý sa po stáročiach vyvíjal medzi človekom a zvieratom. Chápem, prečo sa klania mongolský človek s takou úctou pred vznešenosťou mongolského koňa.

Sedím na kopci a dívam sa na stádo. V hlave mi víria myšlienky a nápady ako len vyjadriť slovami a písmom všetku tú krásu, čo naplňuje srdce človeka. Opísať krásu koňa pobejúceho slobodne na širokej lúke, to sa nedá napísať alebo rozprávať. To treba vidieť. Nesmieme zabudnúť ani na kone, ktorí poslušne slúžili a doteraz slúžia ľuďom. Mongolský kôň bol tu, na tomto území, ešte pred tým, ako sem prišiel človek, ktorému pomáhal nosiť bremená, nosil ho na svojom chrbte, ťahal naložený vozík, poskytol mu potravu a v najväčšej núdzi, keď nebolo iného východiska, vlastným telom ho ochránil pred hladomorom. Ostal skromný a stačilo mu to málo, čo si sám zaobstaral. Nepotreboval nad sebou strechu a v treskúcej zime vydržal pod holým nebom. Nepotreboval podkopy a drobnými kopytami pevne stál, klusal, cválal dlhé hodiny po horúcom piesku, v rozmoknutom bahne, na strmých chodníkoch skál, v snehu a na ľade. Prekonal hory, rieky a nikdy nesklamal svojho jazdca. Bol to on, ktorý umožnil Hunom, Avarom, Tatárom či Maďarom vpády do Európy, alebo veľkým mongolským chánom výpady na východ a západ. Zvítal aj nad modernou technikou a jeden milión mongolských koní slúžilo ako strategický dopravný prostriedok v najťažšom teréne vo vojne proti fašistickému Nemecku. O jeho húževnatosti a vytrvalosti som sa mohol presvedčiť. Vážim 78 kíl. Denne si sadnem do sedla toho môjho miláčika, ktorý ma bez jedinej zastávky vynáša na vrchol 2400 metrov vysokého vrchu, pričom cvalom prekonáva 800-metrový výškový rozdiel. Tam zastane, nadýchne sa čerstvého vzduchu a pokojne sa začne pást.

Klaniam sa pred tebou, mongolský kôň, ako sa pred tebou klaňajú Mongoli.

Tretie „prvé miesto“.

Smerom na západ od somonu sa dvíha trávou zarastený vrch do nadmorskej výšky 2400 metrov. Ak mám len jednu možnosť, nechám sa vyniesť mojím tátošom. Z vrcholu je úchvatný pohľad na stovky malých a väčších končiarov, čo sa podobá rozvlnenému moru. Prvá vlna je pri mojich nohách a posledná sa stráca v nekonečne. Pri západe slnka sa šikmé lúče lámú na veľmi

členenom povrchu a niekde dopadajú na svahy holé, inde na zalesnené a niekde vôbec. Každá fiktívna vlna, respektíve každý vrchol, každá stráň, každá dolina dostane inú farbu od tmavofialovej po jasnú žltú, cez všetky možné odtiene zelenej, modrej, červenej a purpurovej farby. Obraz, ktorý sa zaryje do pamäti človeka a všetko farebné bude prirovnávať k tejto nádhere. Obraz, ktorý sa uchová v pamäti navždy a o ktorom ten, čo ho videl, nebude hovoriť, lebo niet slov, aby ho mohol čo len približne opísať. Obraz, ktorý ma vyláka do tejto výšky, aby som sa opíjal farbami, lebo ošial, ktorý spôsobí tento kaleidoskop, je neprekonateľný. Tam hore som sám, ticho a farby, a môj kôň. Nevnímam vietor, ktorý ma zmrazuje a trhá zo mňa šaty, škriekajúceho sokola nad hlavou, zvedavého kamzíka na neďalekom brale. Nevnímam nič okrem farieb. V takejto chvíli sa všetko zlé, čo ma v tejto ďalekej zemi rozčúľilo, mení na milé a nežné spomienky. Možno časom ostatné spomienky vyblednú, ale farebné vrchy Mongolska nikdy nevymiznú. Ten, ktorý nestál na tomto vrcholku a nelúčil sa so zapadajúcim slnkom z toho bodu, ten nemohol cítiť Mongolsko, nemohol sa ho dotýkať a Mongolsko sa nemohlo dotknúť jeho. Ten nikdy nebude môcť objektívne rozprávať o tejto zemi.

Možno, že turisti alebo rýchli cestovatelia sa vrátia domov s plným kufrom fotografií. Ale tento západ slnka sa nedá odфотографovať. Treba ho aj cítiť. V múzeu v Ulanbátare som videl obraz vystavený v galérii domácich majstrov. Národný umelec Achrin Tsevegzhava, realistický maliar, namaloval olejom krajinku znázorňujúcu more kopcov. Boli modré, fialové, zelené, ružové, červené a všelijaké. Zdalo sa mi, že obraz je výplodom fantázie a má bližšie k impresionizmu než realizmu. Teraz už viem, že existuje niečo podobné, ale in naturam je to oveľa dokonalejšie. Pokloním sa aj pred umením majstra, ktorý zaručene stál na tom kopci, kde stojím ja.

Bajan-agt 17. septembra 1964

Včera som poslednýkrát navštívil moje obľúbené výletné miesta. Cez deň bolo tak príjemne teplo, že som sa vykúpal v rieke, presnejšie som sa len umyl a na sekundu sa aj ponoril do strašne studenej vody. Pred obedom som vrátil sedlá majiteľom. Kone – Sivka, Pejka a Vranka – som odvádzal k stádu, ku ktorému patrili. Často som sa zastavoval, potľapkal som ich na krku a dával som im z dlane dupľa dávku lahôdok. To, čo sa odohralo potom, keď sme sa priblížili k stádu, ma skutočne dojalo až k slzám. Kone odo mňa nechceli odísť. Popohnal som ich ďalej, ale za každým sa ku mne vrátili a pchali si papuľky do vrecka kazajky. Odohnal som ich tri - štyrikrát, ale za každým sa vrátili. Kone, ktoré sme tak ťažko udržali, keď začuli erdžanie svojich druhov, teraz pustené na slobodu stáli okolo mňa a otierali si hlavy o môj chrbát. Sedel som na balvane so zvesenou hlavou a smutnú tvár som zaryl do dlaní, akoby som sa hanbil pred koňmi za slzy, ktoré sa mi tlačili do očí. Stáli nado mnou a utešovali ma. Musel som ich zaviesť do somonu a pred jurtou pastiera priviazať o kôl. Čo najrýchlejšie som sa ponáhlal preč, aby som nepočul ich erdžanie na posledný pozdrav. Za štrnásť dní sa z verných spoločníkov stali úprimní dobrí priatelia. A rozlúčiť sa od priateľov natrvalo je vždy veľmi ťažké a bolestivé.

Poobede sme všetko pobalili a naložili na zil.

Ulanbátar 19. septembra 1964

Deň pred odchodom z Bajan-agt bol teplý a slnečný, večer vlažný bez vetra a prvá polovica noci jasná od hviezdnej oblohy. Tešili sme sa, že budeme mať príjemnú cestu. Pred polnocou sa prihnala snehová víchrica a lomcovala dverami zrubu, do ktorého sme sa znovu nastahovali na poslednú noc. Ráno kam oko dovidelo bolo všetko biele. Oslepujúco biele. Až potom, keď nám oči privykli na ostré svetlo, sme videli, že všetko biele nie je. Na nechránených miestach sa vietor oprel do prašného snehu, dokonale pozametal vločky a nechal za sebou len hnedé holiny. O niečo ďalej zo záveja nakopil obrovské valy. Zakryl ich pevnou kôrou ako z udupanej hliny. Napriek ešte trvajúcej fujavici sme sa vydali na cestu. Lopaty sme mali pripravené v kabínach v pohotovostnom stave. Kolónu viedol najskúsenejší a rozvážny Dorči a osvedčený vyťahovač z blata Čimbat ju uzatváral so zilom. Dorči mal vynikajúce orientačné schopnosti a vrodenný inštinkt pre vyhľadávanie najvýhodnejšej stopy, vďaka čomu sme sa dostali do Bulganu bez problémov. Zamrznuté kaluže blata zmizli pod snehovou pokrývkou. Zasnežené kopce žiarili v slnečnom svetle. Osemnásteho septembra sme zažili nádherný zimný deň a mohli sme sa kochať v panoráme zimnej krajiny. Údajne na severe ajmaku sú horské doliny, kde v zime už namerali aj 50° pod nulou. Sme skromní, stačí nám aj tých mínus desať.

Ráno sme pokračovali v ceste do Ulanbátaru. Na zamrznutom teréne autá už nezapadli do blata a bez problémov sme sa dostali do mesta.

Ulanbátar 2. októbra 1964

Dňom 20. september sa skončila praktická terénna činnosť našej misie. Predčasne nastupujúca zima skrátila možnosť zotrvania v Bulgane o desať dní. Diplomackou linkou sme sa spojili s pražským šéfom Dr. Polákom, aby sme prejednali situáciu, ktorá nastala z objektívnych príčin. Od Dr. Poláka sme sa prvýkrát dozvedeli, že náš zásah na zastavenie šírenia epizootie slintačky v Mongolsku bol ostro sledovaný prostredníctvom pozorovateľov a odborníkov svetovej organizácie OSN a vyvolal nie malý ohlas v kruhu medzinárodnej veterinárnej verejnosti. Súhlasil, aby sme o niekoľko dní skrátili pobyt v Mongolsku s podmienkou, že pricestujeme do Prahy v stanovenom termíne 11. októbra dopredu stanoveným leteckým spojom, na ktorý platia naše služobné letenky. Informovali sme ho o našom pláne uskutočniť vo vlastnej réžii malý výlet na spiatočnej ceste k Bajkalskému jazeru a cez Kazachstan a Gruzínsko do Moskvy a Prahy. Súhlasil.

Do prípravy na cestu patrili opatrenia služobného a osobného charakteru. Osobné sa týkali takých úkonov, prostredníctvom ktorých sme sa mohli zbaviť prebytočných vecí a zabezpečiť predpísanú váhu batožiny, zabaliť predmety, o ktoré sme sa obohatili v priebehu polroka a získať ešte chýbajúce ruble na výdavky na plánovaný výlet. Medzi hlavné služobné povinnosti patrilo nakonzervovanie očisteného materiálu výbavy a jeho bezpečné uloženie do skladu, aby nedošlo

k poškodeniu vlhkosťou a hlodavcami. Vytriedenie konzervovaných potravín podľa doby expirácie. Inventarizácia skladovaného materiálu a materiálu, ktorý bude odovzdaný mongolskej veterinárnej službe. Vypracovanie podrobnej záverečnej správy o činnosti československej veterinárnej expedície pre ministerstvo v Prahe. Mali sme spolupracovať ako poradcovia na vypracovaní plánov tlmenia niektorých nákazlivých chorôb zvierat na Akadémii vied MoLR.

V čínskej štvrti sme sa zbavili za výhodných cenových podmienok zbytočných textílií a zbytkov osobných potrieb. Najlepšie sme pochodili predajom prázdnych fľaš od piva. Za plzenskú dvanásťku sme zaplatili korunu osemdesiat a za prázdnu fľašu sme dostali tri koruny. Podľa už vyskúšaných metódy sme získali v banke potrebné množstvo rubľov.

Každé dopoludnie sme vyplňovali prácou v sklade vo veterinárnom inštitúte. Vyhotovali sme presné inventárne záznamy tak, ako sme boli zvyknutí pracovať so štátnym majetkom v ČSSR. Keď sme odovzdávali materiál preberajúcim pracovníkom Ministerstva poľnohospodárstva MoLR, s hrôzou sme zistili, že počas jeho odnášania z prvého poschodia na prízemie už chýbalo mnoho vecí. Zmizli v záhyboch délu pracovníkov centrálného úradu. O chromované veterinárne nástroje a kovové puzdrá mali najväčší záujem. Bez problémov podpísali preberací protokol a s naivným úsmevom nám inventárny hárok vrátili, že to oni nepotrebujú, lebo v rozvojových krajinách ešte také zbytočnosti nezaviedli do praxe.

S pracovníkmi akadémie vied som mal pracovať na návrhu plánu tlmenia brucelózy v podmienkach Mongolska. Ako je to u nás zvykom, ráno o ôsmej som už bol na pracovisku. Bol som tam sám do jedenástej. Mongolskí spolupracovníci bývali ešte na dači, odkiaľ došli na štátnych volgách unavení z cesty. V kanceláriách na lehátkach si oddýchli do obeda. Po obede najedený človek pracovať nemôže a musí si oddýchnuť. Na to sú tam lehátka. Dača je ďaleko, 150 kilometrov od mesta, treba sa tam dostať ešte pred zotmením. Po skúsenostiach získaných prvý deň, kedy som bol blízko mozgovej porážky, požiadal som mongolských spolupracovníkov, aby mi umožnili nahliadnúť do materiálov o mongolskom národnom hospodárstve a živočíšnej výrobe, ktoré sú potrebné pre vypracovanie návrhu tlmenia brucelózy. Dostal som ich na stôl. Odvtedy som sa nenudil, neohrozovala ma porážka a získal som veľmi cenné informácie a údaje z oblasti živočíšnej výroby a poľnohospodárstva vôbec. Aj oni boli radi, aj ja som bol spokojný. Na vypracovaní záverečnej správy sme sa podieľali všetci. Mirek rozdelil úlohy podľa jednotlivých tematických častí záverečnej správy. O zábavu na večer sme mali postarané.

Ulanbátar 3. októbra 1964

Liezol som s Karolom a Slávkom v polovici najvyššieho štítu hory Čojbalsam uud, keď nás dobehol udychčaná kuriér, že sa mám ihneď dostaviť do vládnej budovy, do zasadacej siene Veľkého churalu MoLR. Na vysvetlenie nebolo času, ale ani na výmenu odevu. Tak ako som bol oblečený do hory a obutý v gumených čizmách som nasadol do vládnej volgy. Bohuša a Mirka vytiahli ešte pred tým priamo z koryta Tuly. Tiež neboli oblečení do smokingu. Vďaka Eugenovi nás kuriér mohol pozbierať. Jedine jeho našiel v hoteli a šťastnou náhodou vedel, kam sme sa vybrali po raňajkách. Bol som taký ohúrený, že sa vôbec nepamätám, ako sme sa dostali do priestornej

Ulanbátar 5. októbra 1964

Zajtra odchádzame z Mongolska. Sedím posledný večer nad mojím denníkom. Za tých 178 večerov pod mongolským nebom sedím bezradne nad zápisníkom a neviem, čím mám naplniť otvorenú stranu. Všetko sa vo mne búri, všetko sa mi zdá zbytočnosťou, všetko je len klamstvo a pretváрка a mojím najväčším omylom v živote bolo písať o kráse Mongolska, o dobrosrdečnosti Mongolov a o vďačnosti predstaviteľov štátu za našu obetavú prácu. Ešte pred hodinou by som nebol schopný napísať ani jeden riadok s objektívnym obsahom, lebo v mojej mysli vírili len negatívne emócie, sklamanie, zúfalstvo, opovrhovanie a nenávisť.

Dal som si studenú sprchu, horúci čaj, krátku prechádzku na čerstvom vzduchu, lebo teraz je jediná dôležitá vec – uvoľniť sa. So schladenou hlavou skôr dospejem k objektívnemu posúdeniu udalostí, ktoré z našej významnej a vysoko ocenennej skupiny urobili rozzúrené osie hniezdo. Pokúsím sa usporiadať zmätené myšlienky do prijateľnej roviny a potom ich hodiť na papier.

To, že počas našej neprítomnosti v Ulanbátare bezpečnostné orgány prehliadali naše batožiny, to sme už vedeli. Nerobili sme z toho mimoriadnu udalosť, lebo sme nemali čo ukrývať ani čo zatajovať. Od mongolskej vlády sme dostali do daru kožený kabát, šitý na mieru, farby a fazonky podľa vlastného výberu. Niektorí z nás si objednali v továrni kabáty navyše pre seba alebo pre manželku. Rôzne organizácie nás obdarovali vlnenou prikrývkou z ovčej vlny, obrázkovým albumom o idealizovanom Mongolsku a drobnými upomienkovými keramickými predmetmi. O tom vedel Balandorč, ktorý nás doprevádzal do kožiarskej továrne. Rybári zabalili preparované hlavy veľkých dravcov a poľovníci zopár rohov stepných antilop. Tieto trofeje sme mohli odovzdať na ministerstve v Prahe ako suveníry. Okrem toho sme balili do svojich batožín krásne kamene z púšte, fľaštičky naplnené kumysom, pálenkou ajrik vyrobenou z kravského mlieka a vrecúško so sušenou smotanou. Nemali žiadnu nominálnu hodnotu, ale boli kurióznou špeciálnou alebo vzácnou pamiatkou iba pre nás. Niektorí si pokúpili vysušené kože svištov alebo kožu medveďa. Aj o tom mal Balandorč presné informácie. Počas polročného pobytu sme získali rôznym spôsobom – darovaním, nákupom či len tak nájdením v rumovisku kláštorov drobné predmety religióznej povahy, ktoré sme považovali za vzácnu pamiatku na Mongolsko. Vedeli sme, že vývoz takýchto predmetov je zakázaný, a preto sme ich nosili so sebou a nenechávali v hoteli počas pobytu v teréne. Hlavne sme to nevešali na nos Balandorčovi, ktorý sa často zaujímal o to, či sa nám podarilo niekde takéto pamiatky získať.

Do kufrov sme natlačili všetko, čo sa tam zmestilo do stanového váhového limitu 20 kg. Zakázané maličkosti sa zmestili aj do vreciek alebo do osobnej batožiny s predmetmi, ktoré budeme potrebovať počas cesty. Nikto nás neupozornil, že batožinu mimo príručnej batožiny musíme odovzdať na colnici deň pred odletom. Ani na to, že je dovolené vyvážať len jeden kožený kabát na osobu a že absolútny zákaz vývozu sa vzťahuje okrem historických pamiatok a umeleckých diel na všetky druhy a formy potravín, vyrobených v domácnosti, na trofeje a akékoľvek časti tiel zvierat, nerasty, časti pôdy, rastliny, motýle a hmyz či už v čerstvom, alebo v preparovanom stave. Dôverne nám niekto prezradil, že tieto prísne opatrenia sú potrebné pre zabezpečenie maximálnej opatrnosti pre nepriaznivú nákazovú situáciu, ale až vtedy, keď už

bolo po všetkom. V období povoleného masového odstrelu a konzumácie svištov sa z času na čas vyskytuje mor ľudí, lebo svišť je potenciálnym bacilonosičom pôvodcu moru ľudí. Sporaďicky sa vyskytujúce malé ohniská nákazy sú obyčajne prísne utajené a radikálnym spôsobom likvidované. V prípade hlásenia nákazy by bola uvalená karanténa na celé územie Mongolska. O tom všetkom informoval Balandorč len jedného člena expedície, ktorý si to nechal iba pre seba a nás s tým neoboznámil. Nič netušiac sme na urgentnú výzvu Balandorča zobrali kufre, aby sme ich odovzdali na colnici letiska.

Absolútnym pánom na colnici s neobmedzenou právomocou bola sestra prezidenta Mongolska súdružka Cedenbalová. Ten, ktorý z nás ako prvý padol do jej pazúrov, tomu bolo amen. Musel zaplatiť clo za manželkin kabát, zhabali mu všetky neškodné predmety a vyprázdnený kufor putoval do skladu colnice. Použili sme všetky presvedčovacie argumenty, ale Cedenbalová bola neoblomná. Odopreli sme odovzdať kufre a vrátili sme sa do mesta presvedčení, že to nedorozumenie sa dá do poriadku intervenciou niektorého kompetentného vládneho činiteľa. Vevyslanec Urx zavolať priamo ministrom. Jednému, druhému, tretiemu, ktorí s lútosťou odmietli pomoc, že až tam, na colnicu, nesiaha ich právomoc. Nikto z vlády alebo zo sekretariátu strany sa neodvážil intervenovať u Cedenbalovej a jej brat, prvý tajomník strany a prezident republiky, bol mimo dosahu.

Vrátili sme sa do hotela, prebalili batožinu a predali kožu medvedov československým stavbárom, ktorí pracovali na výstavbe nemocnice. Počas celoročného pobytu v Mongolsku majú možnosť každý polrok odoslať domov balík diplomatickou poštou, ktorá nepodlieha colnej prehliadke. Možno, že ich dostali do republiky.

Cítili sme sa mizerne. Zmierili sme sa s tým, že z bezpečnostných dôvodov sme nemohli vyviezť nebezpečný materiál alebo chránené pamiatky. Ale po tom všetkom, čo sme urobili pre Mongolsko, sme si nezaslúžili takú aroganciu, akú nám predviedla súdružka Cedenbalová. Že sme museli prepašovať ako kontraband jeden mizerný kožený kabát po tolkom ďakovaní a chvále za hodnoty, ktoré sme pre Mongolsko zachránili, to nás naozaj veľmi nahnevalo. Najviac nás zranila falošnosť Balandorča a zlomyseľnosť jeho vyvoleného kamaráta. Musíme a chceme zabudnúť na predposledný deň, veď sme zažili tolko krásnych dní a poznali tolko bezvadných ľudí. Nakoniec všade na svete v každom stáde bielych oviec sa vyskytuje trebárs len jedna čierna ovca.

Irkutsk 6. októbra 1964

Pred odletom z Ulanabátaru prišli po nás naši šoféri. Neviezli nás priamo na letisko, ale najprv hore na vrchol kopca, kde sa končí pevná cesta a začína púštna osemstopová dráha mongolskej rally. Za nami sa odkryla panoráma bielej metropoly, ktorá sa rozprestiera v hlbokoj zelenej kotline, a pred nami nekonečná jesenná šedá púšť. Šoféri si vybrali toto miesto na rozlúčku s nami. Tu nás mohli vybozkávať, vyobjímať a odovzdať adresu svojho bydliska. Nemuseli sa pred nikým hanbiť za slzy. Bolo to úprimné a dojemné. Mal som taký dojem, že si zámerne zvolili

toto miesto na rozlúčku, aby sme odchádzali len s peknými spomienkami na Mongolsko a na Mongolov. Myslím si, že sa im to podarilo.

Na letisko nás vyprevádzali iba Sugaradža a Cendechu. Náš odlet odložili na neskoršie, lebo práve odlietal Cedenbal. Vláda, strana a diplomatický zbor ho vyprevádzali. Asi o hodinu pristavili aj naše lietadlo. Mongolský kapitán lietadla nás vítal na palube podaním pravice. Usmial sa, odštartoval a preletel nad mestom s nakloneným lietadlom tak, aby sme ho na rozlúčku dobre videli. Po veľkom kruhu nad mestom nabral smer a výšku. Sugaradža stál na betóne a mával klobúkom za miznúcim lietadlom. On bol úprimným priateľom, ktorý nám veril, fandil a bojoval za správnu vec.

Keď pod nami zmizli posledné holé kopce a leteli sme nad zelenou tajgou, vedeli sme, že sme odcestovali z Mongolska.

Praha 11. októbra 1964

Po dobrodružnom, ale veľmi príjemnom a poučnom výlete do Irkutska, k Bajkalskému jazeru, do Alma-Aty, Taškentu, Samarkandu, Novosibirska a Moskvy stojíme zase na domácej pôde. Na letisku nás vítal Dr. Polák a pozval nás na čapovanú dvanástku do pivárne U Flekú. V priateľskom rozhovore sme sa dozvedeli o mnohých veciach, čo sme doteraz nevedeli a on sa dozvedel o všeličom, čo doteraz tiež nevedel.

Domov je predsa len domovom a vždy bude najsilnejším lákadlom. Napriek tomu, že sme pol roka žili spolu ako veľká rodina, každého to už ťahalo iným smerom. Pre niektorých už prišli príbuzní a nebolo možné predlžovať našu rozlúčku. Rozlúčili sme sa tak, ako sa lúčia dobrí bratia. Do skorého videnia. A mysleli sme to vážne.

Epilóg

Vrátil som sa na pracovisko a pokračoval som v práci ako po obyčajnej dovolenke. Samozrejme, že sa mnohí zaujímali o Mongolsko, o ktorom len málokto niečo počul. Boli takí, ktorí začali otázkou – čo ste zarobili, aj takí, ktorí končili s otázkou – čo vám to hodilo. Takí, čo otvorene prehlásili – však ste tam išli zarobiť si dobré peniaze, a takí, ktorí to nevyslovili, ale si to mysleli. Nechcem zostať nikomu dlžný a odpoviem na otázky. Naša expertná skupina bola medzi prvými veterinárnymi pracovníkmi, ktorí pracovali v exotických krajinách. Na začiatku roku 1964 ešte neexistovala možnosť podať žiadosť o povolenie pracovať československým veterinárnym expertom v rozvojových krajinách tretieho sveta. Členov našej expertnej skupiny menovalo ministerstvo koncom marca a expedícia odcestovala 12. apríla 1964. Účastníci expedície mali len dve možnosti. Prijatť alebo odmietnuť menovanie. Nebolo času na zdravotnú alebo jazykovú prípravu a poskytli nám len veľmi povrchné informácie o krajine, v ktorej budeme pracovať. Odchádzali sme dobrovoľne s tým, že sme vedeli, že hodnota diéty na deň je stanovená na 72 mongolských tugrov, čo v tom čase bolo približne 270 Kčs. Z tejto sumy sme hradili výdavky na stravu, ubytovanie a iné výdavky. Peňažná čiastka ako úspory nám boli poukázané až 18. januára 1965. Mongolská vláda navrhla finančnú odmenu pre členov expedície vyznamenaných štátnymi vyznamenaniami. Na základe platných medzištátnych dohôd požiadala vládu ČSSR o súhlas vyplatiť odmeny. Tejto žiadosti nebolo vyhovené. Namiesto finančnej odmeny súdruh prezident Novotný iba láskavo súhlasil prijať toto zahraničné vyznamenanie.

Sú hodnoty v živote, ktoré sa nedajú vyjadriť peniazmi. Jednou takou hodnotou ma život obdaril tým, že som sa vrátil živý a obohatený skúsenosťami aj prekrásnymi dojmami z Mongolska.

Štátné vyznamenanie MoLR - Za vynikajúcu prácu

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ V PRAZE

Číslo telefonů: pro místní styk 2117, pro meziměstský styk: 635 98, 629 34, 637 29, 637 30

Čís. j.: 123014/2898/65-zahr.

V Praze dne 20. června 1965

(Při odpovědi uveďte toto číslo)

Věc: Vyznamenání mongolské vlády

Vážený soudruhu,

v souvislosti s vyznamenáním, které Vám bylo uděleno 5.10.1964 Radou ministrů Mongolské lidové republiky za Vaši práci, kterou jste vykonal jako člen čs. expedice v boji proti slintavce v roce 1964 v Mongolsku, Vám sdělujeme, že soudruh prezident ČSSR svým rozhodnutím ze dne 24.5.1965 vyslovil souhlas s přijetím tohoto zahraničního vyznamenání.

Dovolte, abychom Vám při této příležitosti upřímně blahopřáli k tomuto vysokému ocenění Vaší činnosti v Mongolské lidové republice.

Handwritten signature of Dr. Jaroslav Rosa

dr. Jaroslav R o s a
vedoucí odboru zahraničních vztahů

Soudruh
MVDr Štefan M á r t o n
pracovník okresního veteri-
nárního zařízení Levice

Mierová 3
Ž e l i e z o v c e

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ V PRAZE

Číslo telefonů: pro místní styk 2117, pro meziměstský styk: 655 98, 629 34, 637 29, 637 30

Čís. j.: 92346/65-zahr.

v 18. ledna 1965
Prague dne

(Při odpovědi uveďte toto číslo)

Věc : Náhrada devizových úspor z cesty do Mongolska
Vyř.: Rezníčková, tel. 2117/328

Soudruh
MVDr. Štefan M á r t o n
Š a h y
Petöfiho 6 - Západoslov.kraj

Oznamujeme Vám, že jsme dali příkaz Živnostenské bance v Praze k vystavení tuzexových účtů na devizové úspory, docílené při Vaší služební cestě do Mongolska v r.1964.

Jelikož zůstatek devizových prostředků pro tuto cestu na našem zastupitelském úřadě v Ulanbátaru nebyl dosud zaslán do ČSSR na účet MZLVH, nemohla Vám být proplacena celá náhrada za devizovou úsporu, ale pouze záloha ve výši 4.000.- Tugr.

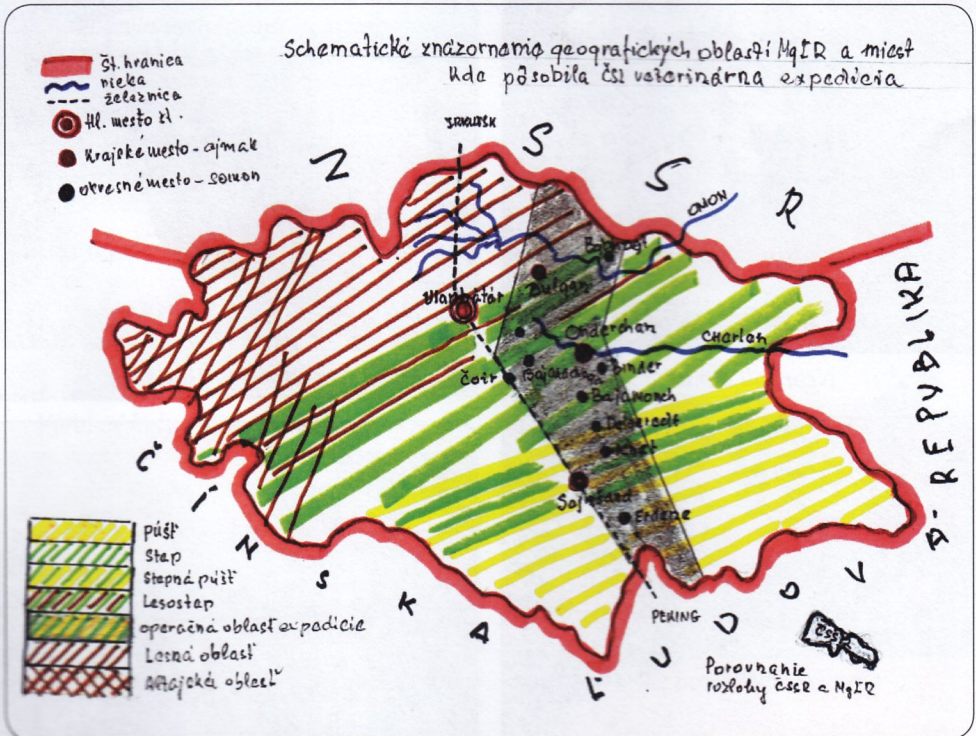
Vaše úspora po odečtení náhrady za spotřebované potraviny činí v Kčs 13.236,-, tj.	5.733.-	Tugr
- záloha	4.000.-	"
zbyvajicí částka	1.733.-	Tugr

bude ihned po převodu deviz z Mongolska připsána na Váš tuzexový účet.

Vedoucí odboru zahraničních vztahů
Dr. Jaroslav R o s a

Mongolské platidlá

Schematické znázornenie operačného územia expedície

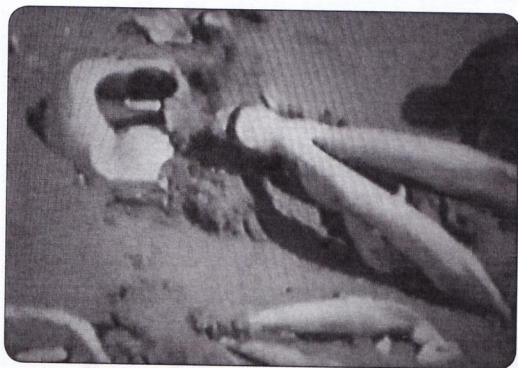
Bol ešte mladý, dal sa mi chytiť

*Elegantný minister
poľnohospodárstva*

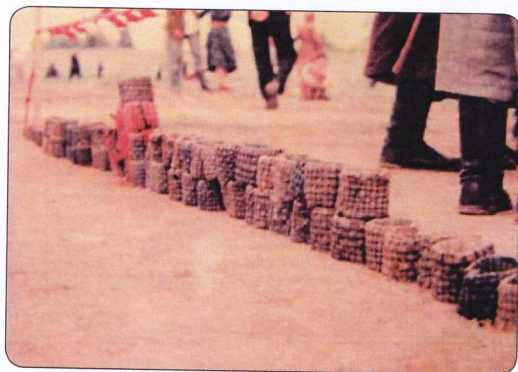
Divoká rieka Onon

Neprežili zimu

Strelci a strelivo

Pletené kožené terče

Zápas obrov barilda

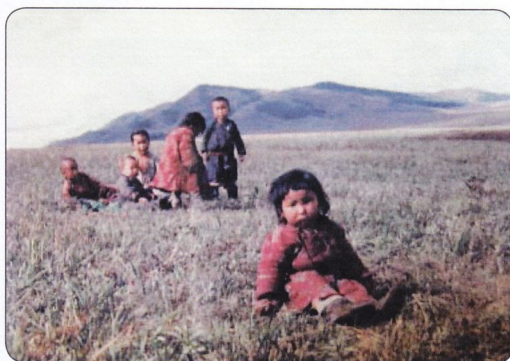
Stará knižnica kláštora Gandam

*Strážca kláštora - mýtický lev
Arsan*

Lámovia vychádzajú z obydlia

Škôlka v tráve

Výrobné haly mliekarne pod nebom

Kde nie je WC ani strom

Stepná vulkanizačná dielňa